

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Retorik i GY11
En studie av förstaårsgymnasisters retorikkännedom
samt deras syn på retorik och den nya retorikkursen
i GY11

Markus Lenngren

Kurs: LAU690

Handledare: Barbro Wallgren Hemlin

Examinator: Hans Landqvist

Rapportnummer: HT11-1170-03

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Examensarbete inom lärarutbildningen

Titel: Retorik i GY11. En studie av förstaårsgymnasisters retorikkänedom samt deras syn på retorik och den nya retorikkursen i GY11

Författare: Markus Lenngren

Termin och år: Ht 2011/2012

Kursansvarig institution: Sociologiska institutionen

Handledare: Barbro Wallgren Hemlin

Examinator: Hans Landqvist

Rapportnummer: HT11-1170-03

Nyckelord: Retorik, Retorikkänedom, Social bakgrund, retorikkursen i GY11, potentiell nytta, studieförberedande, yrkesförberedande

Abstract

Syftet med studien är att söka kunskap om förstaårsgymnasisters retorikkänedom, och undersöka om denna kännedom kan kopplas till social bakgrund och gymnasieprogram. Av intresse är också att undersöka hur elever ser på den potentiella nyttan med retorikkunskaper, samt i vilken utsträckning de kan tänka sig att välja retorikkursen som individuellt val. Studien bygger på två forskningsmetoder: dels en kvantitativ, i form av en enkätundersökning med 169 elever, dels en kvalitativ, i form av åtta elevintervjuer. Eleverna är från två olika gymnasieskolor i Västsverige. Klasser från ett yrkesförberedande program (handelsprogrammet) och från ett studieförberedande (naturvetarprogrammet) valdes ut på de båda skolorna.

Av resultatet kan utläsas att elever med en medelklassbakgrund överlag har större retorikkänedom än elever med arbetarklassbakgrund. Medelklasseleverna från naturvetarprogrammet hade störst retorikkänedom, medan arbetarklasseleverna på handelsprogrammet hade minst. På båda skolorna var det en relativt hög andel som kunde se den potentiella nyttan med retorik, men vad gäller att se retorikkursen som tänkbart tillval skilde sig de båda programmen åt, då naturvetareleverna i en större utsträckning än handelseleverna kunde tänka sig att välja kursen som individuellt val. Det problematiska i sammanhanget visade sig vara att handelseleverna inte kunde välja retorikkursen utan att riskera sin högskolebehörighet..

Vidare visade studien att det är mer sannolikt att medelklasselever har fått höra om retorik i hemmet än att arbetarklasselever har det. Det är viktigt för svensklärare att känna till hur social bakgrund spelar in på elevers förkunskaper, särskilt med tanke på skolans kompensatoriska roll som ska innebära att elevers sociala bakgrund och olika förutsättningar inte får lika stort genomslag. Mot bakgrund av detta är det viktigt att svensklärare på både högstadiet och gymnasiet förbereder elever på bästa sätt inför det potentiella valet av retorikkursen på gymnasiet, då retorik är viktigt att kunna för att kunna hävda sig i dagens samhälle.

1. Inledning.....	1
2. Syfte och frågeställningar.....	3
3. Retorik i aktuella styrdokument – översikt och analys.....	4
3.1. Retorik på grundskolans högstadium.....	4
3.2. Retorik på gymnasieskolan.....	4
3.2.1. En jämförelse mellan Svenska 1 och Svenska A.....	5
3.2.2 Retorikkursen i GY11.....	5
3.2.2.1 Retorikkursens centrala mål ur ett språksociologiskt perspektiv.....	6
3.2.2.2 Analys av några av retorikkursens centrala mål ur ett demokratiperspektiv...6	
3.2.2.3 <i>Partesmodellen</i>	7
3.2.3 Retorik på gymnasiet före GY11.....	7
4. Introduktion till retorikens historia, dess teorier samt dess roll i dagens samhälle.....	9
4.1. Retorikens historia – en översikt.....	9
4.2. Retoriken i Sverige.....	10
4.2.1. Retoriken i skolan i modern tid.....	11
4.3. Retorik i dagens samhälle.....	11
5. Forskningsöversikt över kön och samhällsklass i relation till gymnasieskolan.....	13
6. Material och metod.....	15
6.1. Material.....	15
6.1.1. Gymnasieskolorna.....	15
6.2. Metod.....	17
6.2.1. Enkäterna.....	17
6.2.2. Intervjuerna.....	18
7. Resultat.....	19
7.1. Enkäterna.....	19
7.1.1. Vad har eleverna på Skoghälla- och Klaragymnasiet för kännedom om retorik?..19	
7.1.1.1. Resultatsammanställning för handelsprogrammet och naturvetarprogrammet..20	
7.1.2. Hur ser elever på retorik och var har de fått sina kunskaper?.....21	
7.1.2.1. Sammanlagda resultat för Skoghällagymnasiet och Klaragymnasiet.....22	
7.1.2.2. Sammanlagda resultat för handelsprogrammet och naturvetarprogrammet..23	
7.1.3. Sammanfattning av resultaten från enkäterna.....	24
7.2. Intervjuerna.....	25
7.2.1. Skoghällagymnasiet.....	25
7.2.2. Klaragymnasiet.....	27
7.2.3. Sammanställning av intervjuerna.....	29
8. Slutsats och diskussion.....	31
Referenser.....	35
Appendix.....	37

1. Inledning

Intresset för ämnet retorik och det talade ordet har under de senaste decennierna ökat kraftigt. Tal och debatter kommenteras i media av retorikexperter, det ges råd till talare i tidningarnas frågespalter och retorik- och talarkurserna ökar i antal och fylls snabbt med deltagare. Dessutom har retorikämnet på bara ett par decennier åter skapat sig en position som vetenskaplig disciplin vid flera av Sveriges universitet, och man kan idag t.ex. bli doktor med retorik som huvudämne.

Även inom gymnasieskolan har intresset för retorikämnet ökat och på vissa skolor har man under senare år infört retorik som en del av svenskundervisningen. Detta har dock skett på frivillig basis. Detta har dock förändrats i och med den senaste gymnasireformen, GY11, som fastställer att det vid varje svensk gymnasieskola fr.o.m. höstterminen 2011 måste vara möjligt att läsa en retoriikkurs. Kursen är en påbyggnadskurs inom svenskämnet och kan väljas efter godkänt resultat på grundkursen i svenska.

Den senaste gymnasireformen går alltså under namnet GY11, och mannen bakom den är utbildningsminister Jan Björklund, som menar att det behövs en uppstramning av det svenska skolväsendet. Den "björklundska", nyliberala filosofin som präglar GY11 innefattar bl.a. att eleverna själva, redan i årskurs nio då de gör sitt gymnasieval, får ta ett större ansvar för sin framtida skolgång, och i förlängningen även yrkesliv, då det i och med GY11 har skapats en tydligare skiljelinje mellan yrkes- och studieförberedande program. Numera behöver elever på yrkesförberedande program nämligen komplettera med kurser för att efter avslutad gymnasieutbildning ha möjlighet att kunna söka till högskolan. Vissa ställer sig kritiska till denna uppdelning, med argumentet att inte alla elever i årskurs nio är redo att göra ett val som har så pass stor betydelse för deras framtid. Andra menar att de mindre studiemotiverade eleverna nu ges chansen att läsa sina karaktärsämnen i en större utsträckning än tidigare, vilket kanske är just det som många elever på yrkesprogrammen vill, då karaktärsämnena ofta passar deras intressen bättre.

I och med gymnasireformen har det också skett en del förändringar i mitt huvudsakliga undervisningsämne, svenska: Den kurs som tidigare benämndes Svenska A har nu ändrats till Svenska 1. I GY11:s nya ämnesplan för svenska följs Svenska 1 av Svenska 2 och Svenska 3¹, vilka har ersatt de kurser som tidigare kallades Svenska B och C. Svenska 1,2 och 3 är alla tre kurser som omfattar 100 poäng². Ännu en nyhet med GY11 är införandet av tre valbara fördjupningskurser inom svenskämnet: Retorik, Litteratur och Skrivande. Dessa kurser är numera tillgängliga för alla gymnasielever som läst och fått minst betyget E i Svenska 1. Retorik, Litteratur och Skrivande är, liksom Svenska 1-3, kurser som omfattar 100 poäng vardera.

I den föreliggande undersökningen ligger fokus på en av de tre valbara kurserna, nämligen Retorik – och i första hand förstaårsgymnasisters³ inställning till retorik i allmänhet och retoriikkursen i synnerhet. Den nya retoriikkursens innehåll kommer, såväl som en historisk översikt över retorik, att presenteras i kapitel 3 och 4. Vidare har undersökningen även en sociologisk dimension, då elevers retoriikkänedom i förhållande till deras sociala bakgrund undersöks. Underlaget för studien har varit två olika gymnasieskolor i två olika områden i Västsverige. Anledningen till valet av de specifika skolorna, som kommer att presenteras

---

¹ Svenska 2 och 3 är endast obligatoriska för elever på studieförberedande program.

² 100 poäng motsvarar 100 lektionstimmar.

³ Av de som läser i gymnasieskolan nu är det nämligen bara ettorna som omfattas av GY11.

närmare i kapitel 6 nedan, är att det är av intresse att undersöka om elevunderlagets sociala bakgrund på de två skolorna är avhängigt skolornas geografiska läge.

Min egen relation till ämnet retorik var innan jag började läsa vid universitetet i stort sett obefintlig. Jag kan inte minnas att begreppet retorik nämndes i samband med att förbereda oss elever inför t.ex. muntliga anföranden, som det över huvud taget lades väldigt lite tid på. Detta tror jag är en erfarenhet som många delar med mig; att det förväntades att man som elev själv skulle veta hur man bäst skrev och höll ett tal, utan att ha fått några konkreta anvisningar från läraren. Effekten av de bristfälliga instruktionerna blev att de elever som var mest försigkomna och hade mest hjälp hemifrån också var de som lyckades bäst med sina texter och tal. Mot bakgrund av detta anser jag det därför vara relevant att i studien behandla sociologiska aspekter som samhällsklass och social bakgrund i relation till retorikkännedom.

Anledningen till valet av ämne är även att jag anser att alltför skiftande retorikkunskaper bland elever är något som kan få konsekvenser för dem på sikt, då retorikkunskaper är något som blivit av allt större vikt i dagens samhälle: I den nya, allmänna läroplanen för gymnasieskolan, Lgy11, uttrycks denna ökade angelägenhet genom följande formulering:

Eleverna ska också kunna orientera sig i en komplex verklighet med stort informationsflöde och snabb förändringstakt. Deras förmåga att finna, tillägna sig och använda ny kunskap blir därför viktig. Eleverna ska träna sig att tänka kritiskt, att granska fakta och förhållanden och att inse konsekvenserna av olika alternativ. (Skolverket)

Förtrogenhet med retorik är alltså något som är av vikt i dagens samhälles ”komplexa verklighet”, och detta behandlas också i ett av studiens avsnitt. Samhällsaspekten är av intresse eftersom vi idag lever i ett informations- och kommunikationssamhälle, vilket medför att det är viktigare än någonsin att kunna retorik för att ha förmågan att göra sin röst hörd samt för att inte riskera att bli vilseledd av demagogers dolda agenda.

2. Syfte och frågeställningar

I ljuset av den senaste gymnasiereformen, och mot bakgrund av den större tonvikten på retorik inom det svenska skolväsendet, är frågan om gymnasieelevers grundläggande retorikkunskaper och tankar om ämnet retorik mer relevant än vad den varit på många år.

Syftet med föreliggande undersökning är att försöka kartlägga hur kännedomen om retorik ser ut bland elever som går sitt första år på gymnasiet och därmed omfattas av GY11. Till detta syfte tillkommer aspekten att undersöka vad eleverna själva ser för potentiell nytta med retorikkunskaper i framtiden, samt hur många av de tillfrågade eleverna som skulle kunna tänka sig att välja retorik som valbar kurs inom ramen för sina individuella val. Ännu en aspekt på syftet är att studera om det finns någon koppling mellan elevers syn på retorik och deras sociala bakgrund; om föräldrarnas utbildningsbakgrund har betydelse för elevernas retorikkännedom, förhållningssätt till retorik samt synen på nyttan med kunskaper om ämnet.

För att uppfylla det angivna syftet har sju frågor formulerats. Frågorna har fungerat som en utgångspunkt för undersökningen:

1. Har ungdomar som går sitt första år på gymnasiet någon kännedom om retorik?
2. Ser de tillfrågade någon potentiell nytta med retorikkunskaper i framtiden?
3. Vilka av eleverna planerar att välja retorik som valbar kurs?
4. Finns det någon relation mellan svaren på fråga 1–3 och den sociala bakgrund eleverna har
5. Skiljer sig svaren på fråga 1–3 åt mellan elever på studie- och yrkesförberedande program samt mellan de olika skolorna?
6. Skiljer sig svaren på fråga 1–3 åt mellan pojkar och flickor?
7. Hur vanligt är det att elever inhämtat retorikkunskaper i skolan, i hemmet eller på annat håll?

För kunna besvara dessa frågor har dels en kvantitativ⁴, dels en kompletterande kvalitativ undersökningsmetod valts. Den kvantitativa delen av undersökningen har genomförts genom en enkät som lämnas ut i sammanlagt åtta olika klasser i årskurs 1 på gymnasiet; den kvalitativa metoden utgörs av djupintervjuer med åtta stycken gymnasieungdomar från de valda klasserna. Dessa båda metoder samt själva undersökningens tillvägagångssätt kommer att beskrivas på ett mer utförligt sätt i kapitel 6 nedan. Resultaten av undersökningen presenteras i kapitel 7, varpå en diskussion om de eventuella slutsatser som kan dras utifrån en analys av resultaten följer.

---

⁴ Enkäten, som utgör den kvantitativa delen, innehåller dock en kvalitativ dimension, eftersom eleverna har fått utveckla några av sina svar.

3. Retorik i aktuella styrdokument – översikt och analys

I detta kapitel ges först en bakgrund till hur retorik behandlas i Skolverkets styrdokument, dels på högstadiet, dels i Svenska 1 på gymnasiet. Styrdokumenten är av intresse eftersom det som elever har, eller skall ha, lärt sig på högstadiet samt i Svenska 1 på gymnasiet utgör den kunskapsbas som de har att utgå ifrån inför sitt eventuella val av retorikkursen – en kurs som är tillgänglig först efter att de har läst kursen Svenska 1.

En jämförelse mellan den tidigare kursplanen för Svenska A och den nya kursplanen för Svenska 1 kommer också att göras. Målet med denna jämförelse är att undersöka om, och i så fall hur, de båda kursbeskrivningarna behandlar retorikens teorier, samt hur de eventuellt skiljer sig åt med avseende på detta. De centrala målen i den nya retorikkursen kommer också att presenteras och analyseras. Utdragen från de olika kursplanerna är hämtade från Skolverkets hemsida (www.skolverket.se).

3.1. Retorik på grundskolans högstadium

Varken i högstadiets gamla kursplan för Svenska (Lpo94) eller i den nya (Lgr11) står retorik explicit omnämnt. I Lgr11, den nya läroplanen för svenska på grundskolan, finns dock formuleringar som omtalar följande mål med en implicit koppling till retorik:⁵

Eleven skall ha kännedom om,

Beskrivande, förklarande, utredande, instruerande och argumenterande texter, till exempel tidningsartiklar, vetenskapliga texter, arbetsbeskrivningar och blogginlägg.

Samt förstå,

Texternas syften, innehåll, uppbyggnad och språkliga drag.

Och kunna genomföra,

Muntliga presentationer och muntligt berättande för olika mottagare, om ämnen hämtade från skola och samhällsliv. Anpassning av språk, innehåll och disposition till syfte och mottagare.

Samt ha kännedom om,

Etiska och moraliska aspekter på språkbruk, yttrandefrihet och integritet i olika medier och sammanhang.

Samt ha förtrogenhet med,

Skillnader i språkanvändning beroende på i vilket sammanhang, med vem och med vilket syfte man kommunicerar.

3.2. Retorik i gymnasieskolan

I GY11:s ämnesplaner finns kursen Retorik med som valbar kurs för alla som har läst Svenska 1, som är en kurs som ingår i alla gymnasieprogram, både de studie- och yrkesförberedande program. I Svenska 1 är målet att eleverna skall få en kort introduktion till ämnet retorik. Utdraget som följer är en av punkterna som utgör det centrala innehållet i kursen Svenska 1. Det är den enda punkten i vilken retorik omnämns explicit:

---

⁵ Snarlika formuleringar fanns dock även i den gamla kursplanen, dvs. detta är inget som är nytt i och med den nya kursplanen.

Eleven skall ha,

Kunskaper om den retoriska arbetsprocessen, dvs. att på ett strukturerat och metodiskt sätt planera och genomföra muntlig och skriftlig framställning som tar hänsyn till syfte, mottagare och kommunikationssituation i övrigt.

Formuleringen ”den retoriska arbetsprocessen” är ny i och med den nya kursplanen för Svenska 1. Denna formulering finns alltså inte med i kursplanen för Svenska A, som istället innehåller följande formuleringar för att beskriva ett likartat mål:

Eleven skall,

kunna formulera sig sammanhängande i tal och skrift i både formella och informella sammanhang med hänsyn till mottagaren.

Och,

kunna delta i samtal och diskussioner med olika syften och hålla anföranden inför en grupp på ett sätt som är anpassat efter situation och mottagare.

(www.skolverket.se)

3.2.1. En jämförelse mellan Svenska 1 och Svenska A

Vi ser alltså att det i Svenska 1 läggs en större tonvikt på retorik än i Svenska A. Men frågan man bör ställa sig är då hur många av Sveriges svensklärare som kommer att ta och tar fasta på ordvalet i formuleringen ”den *retoriska* processen”. En risk är, som jag ser det, att många erfarna svensklärare fortsätter att utgå ifrån sin gamla planering för det moment som kursmålen beskriver; detta är något som aktualiserades för mig under min VFU-tid, då jag hörde de äldre lärarnas synsätt när GY11 omtalades – ett synsätt som tog sig uttryck i att några av lärarna hävdade att de mycket väl kunde lära elever skriva och tala utan att behöva använda ”någon krånglig terminologi”. I beskrivningen av kursmålen för Svenska A uttrycks, som åskådliggjordes ovan, ungefär samma sak som i Svenska 1, med undantag för ordvalet ”den *retoriska* processen”. En farhåga är därför, som sagt, att svensklärare som inte har gjort det tidigare och kanske därför inte känner sig tillräckligt förtrogna med retorikens terminologi, går igenom momentet utan att använda sig av retorikens tankesätt.

3.2.2 Retorikkursen i GY11

Innan kursen Retorik lanserades i GY11, fanns retorikkurser endast som lokala kurser på vissa gymnasieskolor i landet. Men i och med gymnasiereformen blev det dock ändring på detta och den nya nationella retorikkursen, som är på 100 poäng, skall, som nämndes i avsnitt 3.2 ovan, finnas tillgänglig som valbar kurs för samtliga elever som läst Svenska 1 på gymnasiet.

Retorikkursens centrala innehåll omfattas av sju punkter. Punkterna är en kort sammanfattning av kursens viktigaste mål. I punkterna uttrycks vad eleven förväntas ha tillägnat sig för kunskaper i ämnet retorik efter kursens slut.

Eleverna skall behärska,

Muntlig framställning av olika slag och med olika syften: såväl monologisk framställning inför en grupp som dialogisk, i form av diskussions- och debattinlägg, och med olika tänkta arenor, vilket även inkluderar det offentliga rummet. Användning av presentationstekniska hjälpmedel som stöd i muntlig framställning.

Aktivt lyssnande samt konsten att ge respons på ett konstruktivt sätt.

Retorikens praktiska och teoretiska användningsområden, framför allt dess roll som redskap för förberedelser inför muntlig framställning, som stöd för genomförande av muntlig framställning och som redskap för analys.

Den retoriska arbetsprocessens sex delar: *Intellectio*: att ta reda på hur en aktuell kommunikationssituation ser ut och utifrån den formulera ett syfte med sin muntliga framställning. *Inventio*: att finna lämpligt stoff och goda argument. *Dispositio*: att organisera stoff och argument på lämpligt sätt. *Elocutio*: att välja språk och stil. *Memoria*: att på ett ändamålsenligt sätt använda manus och presentationstekniska hjälpmedel. *Actio*: att välja lämpligaste framförande med hjälp av kropp och röst.

Analys av muntlig framställning i olika medier och nedtecknade tal.

Grundläggande retoriska begrepp som behövs för att på ett metodiskt och strukturerat sätt tala om och analysera muntlig framställning.

Frågan om yttrandefriheten i relation till etik, upphovsrätt och censur.

(www.skolverket.se)

Kunskaper om ovan presenterade centrala innehåll kommer att krävas av eleverna för att de skall få betyg på kursen, vilket medför att gymnasieskolans lärare behöver rätt verktyg, medel och framför allt kunskaper för att kunna förmedla kursinnehållet på ett tillfredsställande sätt. Många gymnasieskolor i Sverige har därför, i och med retorikkursens inträde, nu fått köpa in kursböcker i retorik samt fortbilda sin personal – något som var ett måste då många gymnasieskolor inte hade erbjudit retorikundervisning tidigare.

3.2.2.1 Retorikkursens centrala mål ur ett språksociologiskt perspektiv

Ur ett sociologiskt perspektiv är elevers förtrogenhet med retorikkursens sju centrala mål viktigt som ett led i skolans kompensatoriska arbete (Skolinspektionen 2010). I fallet med retorikkursen kan detta innebära att elever från mindre privilegierade hem i och med tillägnet av kursens innehåll ges chansen att utjämna sociala skillnader i språkfärdighet och språkbruk. Språksociologen Peter Trudgill (1974) hävdar nämligen att "[s]kilda sociala grupper använder skilda språkvarieteter och som erfarna medlemmar i en talgemenskap har vi lärt oss att klassificera grupper därefter" (1974:42). En persons språkbruk tenderar ofta, olyckligt nog, att associeras till intelligens och kulturellt kapital, vilket leder till att vederbörande också "klassificeras" utifrån sitt språkbruk. Detta är, enligt mig, en stor anledning till varför språkbruk i allmänhet och retorikkänedom i synnerhet är så pass centralt.

Vidare betonar Trudgill att "socialt avstånd har större åtskiljande effekt än geografiskt avstånd" (1974:45). Detta "sociala avstånd" är skillnader som kan minskas genom att elever från alla samhällsklasser får en ökad kunskap om språkbrukets betydelse genom de centrala målen för retorikkursen.

3.2.2.2 Analys av några av retorikkursens centrala mål ur ett demokratiperspektiv

Bland de centrala målen för kursen Retorik finns en formulering som definierar en förmåga som är av vikt i dagens informationssamhälle och som även kan inbegripa att synliggöra ett problem i vårt samhälle – nämligen härskartekniker som män använder sig av mot kvinnor i olika sammanhang:

Analys av muntlig framställning i olika medier och nedtecknade tal.

Ett annat centralt mål åskådliggörs i följande formulering,

Grundläggande retoriska begrepp som behövs för att på ett metodiskt och strukturerat sätt tala om och analysera muntlig framställning.

Det som understryks med dessa två mål är vikten av att ha de rätta verktygen för att kunna genomskåda exempelvis populistiska och uppviglande budskap som syftar till att ge en snedvriden eller överdriven bild av verkligheten.

Ett annat av de centrala målen i retorikkursen är:

Frågan om yttrandefriheten i relation till etik, upphovsrätt och censur.

Kopplar man denna målformulering till föregående nämnda mål, blir betydelsen för att grundlägga demokratiska värderingar, som kunskaper i ämnet retorik kan leda till, ännu tydligare.

3.2.2.3 Partesmodellen

I ett av de retorikkursens mål nämns den retoriska arbetsprocessens sex delar: *intellectio*, *inventio*, *dispositio*, *elocutio*, *memoria* och *actio*. Dessa delar är grundläggande retorikkunskap för den som vill skriva texter i allmänhet och skriva och hålla tal i synnerhet. Att behärska de olika delarna är av yttersta vikt för att framstå som trovärdig och övertygande i åhörarnas ögon och öron. *Partesmodellen* – som de sex delarna kallas – utgör de enda vedertagna retorikbegreppen som explicit nämns vid namn i ämnesplanen för Retorik. I ämnesplanen för Svenska 1 talas det dock, som nämnts, om ”den retoriska arbetsprocessen”, vilket skulle kunna tolkas som just *partesmodellen*.

Eftersom det i ett av målen för både Svenska 1 och Retorik läggs en viss tonvikt på *partesmodellen* följer här en mer utförlig redogörelse för vad de olika delarna betyder och innebär (se t.ex. Lindqvist Grinde, 2008:59–60):

Intellectio innebär att talaren analyserar talsituationen; vilka är åhörare, vad är syftet och i vilket sammanhang talet skall hållas? Utifrån dessa faktorer bestämmer sig sedan talaren i vilken stil talet bör hållas.

Inventio är besläktat med svenskans ”inventering” och handlar alltså om att man, som talare, skaffar sig en översikt över vad man vet om ett specifikt ämne, innan man går vidare och söker ytterligare information om det valda ämnet.

Dispositio betyder att talaren bestämmer vad talets olika delar skall innehålla: att han/hon ordnar argumenten på ett effektivt sätt.

Elocutio är det språkliga innehållet och utsmyckningen av talet. Talaren försöker i det här skedet hitta rätt ordval och stilnivå som är passande för den givna situationen.

Memoria handlar om memoreringstekniker: att memorera, ofta i form av stolpar eller talets huvudkomponenter, så att man kan tala fritt utifrån dem.

Actio är själva utförandet av talet, vilket utöver själva talandet innefattar aspekter som kroppsspråk och eventuella hjälpmedel.

3.2.3 Retorik på gymnasiet före GY11

Före genomförandet av GY11 fanns retorikkurser, som nämntes i avsnitt 3.2 ovan, endast på lokal nivå på gymnasieskolor i Sverige. För att exemplifiera hur en sådan kurs kunde se ut

följer här ett utdrag ur Frölundagymnasiets retorikkurs, vars centrala innehåll återges i Ekenvall (2001). Kursinnehållet var utformat på följande vis:

Retorikkursens mål innebär,

att du genom olika typer av övningar får lära dig hur man uppnår uppställda mål i olika talsituationer, så att du med säkerhet kan framföra ditt budskap i olika sammanhang.

att du lär dig förstå och analysera språk och kroppsspråk och hur de påverkar andra.

att du lär dig vad kommunikation mellan individer och i grupper innebär.

att du lär dig att argumentera och ser hur argumentation byggs upp så att du kan tala för din egen sak och genomskåda andras argumentation.

att du får studera talekonstens historia och se hur den har utvecklats genom tiderna.

(Ekenvall 2001:11)

Kurser som denna fanns alltså tidigare endast på lokal nivå. Det var dock långt ifrån alla Sveriges gymnasieskolor som antingen kunde eller ville erbjuda retorik som en del av sitt kursutbud.

4. Introduktion till retorikens historia, dess teorier samt dess roll i dagens samhälle

Retorik definieras ofta som läran om att övertyga. En något mer detaljerad definition finner vi emellertid hos Janne Lindqvist Grinde som menar att retorik är ”studiet av hur ord och alla andra typer av symboler används för att påverka” (Lindqvist Grinde, 2008:25). Vikten av en grundläggande kännedom om ämnet kan med Lindqvists definition i åtanke därför inte underskattas. Att behärska och förstå retorik är viktigt, dels för att själv kunna vara övertygande och få igenom sin vilja, dels för att kunna se igenom andra människors dolda agenda. Retoriken är således ”[...] inte endast ett verktyg för att skapa påverkande texter. Den skicklige retorikern behandlar alla former av språklig och symbolisk påverkan” (Lindqvist Grinde 2008:25). Här görs alltså en skillnad mellan retorik som praktiskt verktyg vid skrivande och talande och retorik som analysverktyg.

Vidare är min upplevelse att människors generella inställning till retorik varierar, då vissa verkar se retoriken som en konstform med en stolt historia, medan andra anser att retoriken är ett maktmedel ämnat att vilseleda människor. Var man än står i frågan är min uppfattning att retoriken har haft, har och kommer att fortsätta ha en stor plats i vårt samhälle – och eftersom behovet av att kommunicera effektivt och vara övertygande kvarstår i än idag, förblir också retorikens teorier aktuella.

4.1 Retorikens historia – en översikt

Många av de teorier som retoriken bygger på har en mer än tvåtusenårig historia. Redan under den tidiga antiken verkade det lärda män i antika Grekland som, enligt Kurt Johannesson (1998), ”påstod att värtalighet faktiskt var en egen konst, *techné*, med särskilda regler och lagar” (1998:11). En av retorikens anfäder anses vara Aristoteles, som hävdade att retoriken borde ses som en konstform snarare än en vetenskap. Aristoteles skrev under 400-talet f. Kr. en lärobok om retorik, *Retoriken*, i vilken han försökte ge en så neutral och exakt definition som möjligt av retorikens egenart och mål, samt i vilken han förklarade att '[r]etoriken är konsten att vad det än gäller finna det som är bäst ägnat att övertyga' (Citat i Johannesson, 1998:12).

I takt med att demokratin växte fram i Grekland blev också retoriken alltmer viktig för politiker som ville skaffa sig fördelar gentemot sina konkurrenter. På så vis utvecklades och befästes retorikens teorier och ställning bland männen i samhällets övre skikt, vilka använde konsten att övertyga för att styra massorna. Att det främst var de övre skikten i samhället som hade möjlighet att tillägna sig retorik berodde på att det endast var de privilegierade som fick gå i skolan och lära sig ämnet. De första ”retoriklärarna” var en grupp som kallades sofisterna, som först och främst undervisade, men också talade vid högtidliga tillfällen mot betalning (se t.ex. Hellspong, 2004:21). Idag har ordet *sofism* fått en negativ klang, då det kopplas till en form av utstuderad vilseledning

Möjligheten att få lära sig retorik var alltså under antiken en möjlighet förbehållen endast de privilegierade i samhället. Ämnet retorik var således redan från början starkt förbundet med klasstillhörighet, och så förblev det också under romartiden, då retorik kom att ses som en naturlig del av utbildningen för varje förnäm romersk ung man (Lindqvist Grinde, 2008:44). I romarriket var det av yttersta vikt att kunna tala för sin sak, då det ständigt pågick politiska intriger mellan olika falanger som gjorde anspråk på makten i det kolossala riket. Den kanske mest berömda politiske talaren var Cicero. Han var senator och senare även konsul, och vurmade för att Rom skulle vara och förbli en republik. Cicero kom, olíkt många andra högt uppsatta under denna tid, från relativt enkla förhållanden, men kunde tack vare sin talekonst

göra karriär både som advokat och politiker (Hellspång, 2004:24). Mot slutet av sin karriär författade Cicero boken *De oratore*, som utgör en av hörnstenarna i den västerländska retorikteoretiska litteraturen. I boken beskriver han bland annat en talares tre viktigaste uppgifter: att undervisa, att behaga och väcka sympati samt att engagera och beröra (se t.ex. Kjeldsen, 2008:36). Cicero är en gigant inom retorikhistorien, vars texter, som bland annat behandlar den ovan nämnda *partesmodellen*, har använts som litteratur av många generationer retorikstudenter.

Romarikets sönderfall i slutet av 400-talet innebar inte att retoriken försvann. Retoriken levde istället kvar genom de medeltida klosterscholorna, där ämnet ingick som en del i det så kallade *trivium*, som innefattade retorik, grammatik och dialektik. Medeltiden i Europa präglades till stor del av kyrkan, inom vilken retoriken spelade en central roll när det gällde att sprida det kristna budskapet på ett övertygande sätt, då "[r]eligion och retorik blev bundsförvanter i kampen om själarna" (Hellspång, 2004:28). Annars var den primära samhällliga kommunikationen på den här tiden inte oratorns talade ord utan enväldshärskarens och administratörernas skrivna ord. Detta faktum bidrog till att retorikens betydelse i offentliga sammanhang minskade under medeltiden, då publika politiska debatter eller argumenterande skrifter inte fick förekomma i de hårt styrda enväldesstaterna, som politiskt sett befann sig långt ifrån Athens direktdemokrati under antiken (Kjeldsen, 2008:41).

Men i och med renässansens intåg, som innebar ett idealiserande av antikens ideal, fick retoriken ny aktualitet och blev återigen central för elitens bildning. Under slutet av renässansen, närmare bestämt 1600-talet, skrevs en lärobok i retorik som kom att användas bland annat i svenska skolor fram till mitten av 1800-talet. Boken var skriven av Gerhardus Vossius och bar titeln *Elementa Rhetorica*. En ny lust för att lära sig retorik hade nu vaknat till liv (Se t.ex. Kjeldsen 2008:44-46 och Lindqvist Grinde 2008:45).

Det torra skolplugg som under medeltiden kom att förknippas med retoriken, det mekaniska innötandet av ändlösa listor av retoriska figurer och annat yttre, ersätts nu av ett förnyat sinne för retorikens kraft och skönhet som språklig och andlig impulsgever (Hellspång, 2004:29)

Men i takt med naturvetenskapernas frammarsch under 1700-talet, förlorade retoriken undan för undan sitt anseende, då fokus mer och mer övergick i att försöka hitta vetenskapliga sanningar inom andra "viktigare" discipliner, som passade bättre in i det rationella, logiska och empiriska paradigmet som präglade upplysningstiden, och som till stor del är förhärskande än idag. Än i dag tvistar de lärde om huruvida retorik bör ses som en konst eller en vetenskap (Se t.ex. Kjeldsen 2008:52 och Lindqvist Grinde 2008:46)..

4.2 Retoriken i Sverige

Retoriken gjorde sin entré i Sverige – om än en relativt blygsam sådan – då vårt land kristnades i början av 1000-talet. För medeltidens präster var undervisning i retorik en nödvändighet för att kunna förmedla Guds ord på ett effektivt och övertygande sätt. För majoriteten av Sveriges befolkning var retoriken dock något helt främmande och skulle så förbli under många århundraden. Kyrkan hade nämligen i princip "ensamrätt" på retoriken fram till renässansens intåg då, enligt Hellspång (2004), retorikintresset i Sverige tog fart på allvar; hos Gustav Vasa och än mer hos hans efterträdare på tronen, sönerna Erik XIV, Johan III och Gustav II Adolf, fanns nämligen ett påfallande intresse för skolad värtalighet. På 1600-talet började också ovan nämnda lärobok, *Elementa Rhetorica*, att användas för att sprida retorikens principer till de svenskar som hade möjlighet att gå i skolan. Till största delen var det fortfarande kyrkan som stod för undervisningen i Sverige, även efter renässansens inträde.

Och så förblev det även i mångt och mycket fram till folkskolereformen 1842 (Hellspong, 2004:29).

4.2.1 Retoriken i skolan i modern tid

Ämnet retorik har, som vi sett, en lång och stolt historia som vilar på en väl genomarbetad teoretisk grund, och ämnet är i många länder runtom i världen fortfarande en central del i språkundervisningen. Av olika anledningar har retoriken dock länge fört en relativt undanskymd tillvaro i våra svenska skolor. Till skillnad från i många andra länder, såsom t.ex. USA, har retorik som ämne i våra svenska skolor i stort sett lyst med sin frånvaro under många år. Frånvaron av retorik som obligatoriskt skolämne har varit ett faktum i ungefär 160 år; som skolämne försvann retoriken i Sverige år 1842 i samband med folkskolereformen, där alla skulle lära sig att läsa, skriva och räkna på en grundläggande nivå. Retoriken var på den tiden enbart förbehållen "makteliten" (Jällhege 2008).

Före 1842 var retoriken alltså en av hörnpelarna i vad som ansågs för en god utbildning i Sverige. Under andra halvan av 1800-talet och första halvan av 1900-talet började dock retoriken ses med mindre blida ögon och "kom för de flesta att betyda en massa tomma fraser eller försök att vilseleda, bedra och manipulera människor" (Johannesson 1998:7). Men i takt med att kommunikationssamhället växte fram efter andra världskriget har retoriken sakta men säkert återfått åtminstone delar av sitt forna anseende, då fler och fler har insett att effektiv kommunikation är något som är väsentligt för alla i dagens samhälle. Många länder har emellertid varit bättre än Sverige på att inse retorikens värde i vårt samhälle, däribland USA, där elever får lära sig ämnet Speech från och med årskurs 1. I många länder ser man även retorik som ett hermeneutiskt ämne, vilket innebär att man menar att retorikkunskaper även underlättar förståelsen av annat i vår värld (Hellspong 2004:292).

Retoriken som skolämne i svenska skolan har alltså sedan folkskolans införande inte fått mycket utrymme, vare sig på grundskole- eller gymnasieskolenivå. Detta faktum ändrades emellertid, till mångas glädje, i och med den senaste gymnasiereformen, GY11.

4.3 Retorik i dagens samhälle

I dagens moderna samhälle med sina olika kommunikationsformer och medier som präglar våra dagliga liv är retoriken ständigt närvarande, om än i en annan skepnad än under antiken. Människor av idag översköls ständigt med information och retoriska budskap i alla dess former – i första hand i form av olika typer av reklam och marknadsföring. I och med en ständigt ökande befolkningstillväxt, en ökad urbanisering, nya medier, teknologisk förändring och ökad pluralism ser den retoriska situationen⁶ idag helt annorlunda ut än vad den gjorde tidigare.

Idag använder sig människor av många olika kommunikationsformer, såsom SMS, MMS, Facebook, bloggar och chattar. Denna kommunikation bygger till stor del på intertextualitet⁷, vilket betyder att skribenterna, i sina meddelanden, hänvisar till andra texter, gemensamma kunskaper och sociala fenomen, som kanske endast människor tillhörande en viss subkultur förstår. För att hålla sig uppdaterad med avseende på detta gäller det därför att uppfatta de retoriska signaler som denna intertextualitet bygger på, för att kunna koda av olika

---

⁶ Med detta avser jag de olika medier som dagligen påverkar människor på olika sätt med mer eller mindre explicit retorik.

⁷ Intertextualitet är en "[I]tteraturteoretisk term som innebär att ingen text står isolerad utan ingår i ett nät av relationer till andra texter" (Nationalencyklopedin).

subkulturers sätt att kommunicera, dels inom deras egen gupp, dels mellan olika subkulturgrupper.

Dagens intertextualitet är en skarp kontrast till retoriken under antikens tidevarv, som nästan enbart var muntlig, och där både avsändaren och mottagaren var tydligt markerade. I dagens retoriska meddelanden förblir frågan om vem som är avsändare ofta obesvarad; något som kan bli problematiskt vid till exempel nyhetsinslag, där vi ibland lämnas att sväva i ovisshet om vems synvinkel och åsikter det är som framställs. Youtube och Wikipedia är ytterligare exempel på informationskanaler där avsändaren är anonym. Mot bakgrund av detta är det tydligt att dagens retorik inte har samma konkret uttalade ändamål som dåtidens retorik, eftersom yttranden idag ofta inte är kopplade till specifika avsändare, då ”avsändarlös ideologisk påverkan är en av de viktigaste formerna av symbolisk påverkan i vår tid, och därmed en av de viktigaste formerna av retorik” (Kjeldsen 2008:59).

Trots alla 2000-talets kommunikationsformer, står dock fortfarande radion, men kanske framför allt TV:n, fortfarande för mycket av kommunikationen i vårt samhälle. I TV anser jag att det idag handlar mycket om att bygga sitt *ethos*, sin trovärdighet. Med dagens teknik går det exempelvis att förmedla budskap till tittarna med hjälp av genomtänkta klädval och ansiktsuttryck på ett sätt som var svårt för en talare förr i tiden då människor inte var tillräckligt nära talaren för att uppfatta dylika signaler. Rätt utstyrelse och framtoning i TV är således oerhört viktigt för offentliga personer som vill vinna trovärdighet, och många satsar mer på TV-framträdanden än att hålla tal inför en folksamling, då televisionens medium ger en otrolig möjlighet att nå ut till människor (Kjeldsen 2008:60–66). Detta är en möjlighet som jag befarar att skickliga retoriker utnyttjar, både på gott och ont, då, så kallade, demagoger genom TV:ns medium ges möjlighet att sprida sina budskap – budskap som inte alltid rimmar med de demokratiska värderingar vårt samhälle ytterst vilar på.

Vidare hävdar många att visuella medier som televisionen har bidragit till att den traditionella talekonsten nu har blivit marginaliserad. Det avgörande är – idag kanske mer än någonsin – inte vad man säger utan hur man säger det, och hur man ser ut när man gör det. För att använda retorikens termer för att beskriva detta fenomen så har *actio* blivit viktigare än *inventio* (Kjeldsen 2008:66).

Något det däremot inte har hänt så mycket med är själva argumentationen. Vi argumenterar idag på ungefär samma sätt och tilltalas av samma typ av argument som förr i tiden. Människor tilltalas fortfarande av argument som bygger på känslor och förnuft. Att kunna använda rätt stiltyper och appeller vid rätt tillfälle och sammanhang för att väcka rätt känslor är således lika viktigt i dagens samhälle som under antiken. Idag består retoriken runtomkring oss alltså inte bara av muntligt innehåll utan även bilder och texter i allsköns former, eller ibland även en kombination av alla tre. Ett mer komplext samhälle har således lett till en mer komplex retorik (Kjeldsen 2008:70).

5. Forskning om kön och samhällsklass i relation till gymnasieskolan

Någon forskning om sambandet mellan retorik, samhällsklass och gymnasieval har så långt jag kunnat finna inte gjorts tidigare. Däremot behandlas sambandet mellan gymnasieskolan och samhällsklass i ett flertal texter i olika sammanhang. I detta kapitel ger jag några exempel på sådan forskning.

I pedagogikforskarna Donald Broadys och Mikael Börjessons artikel *En social karta över gymnasieskolan* (2006) beläggs det faktum att det finns stora skillnader i kulturellt och ekonomiskt kapital mellan ungdomar i Sverige. I artikeln skriver författarna att: "[d]en svenska gymnasieskolan kan ur sociologisk synvinkel betraktas som ett rum med polariteter och hierarkier vilka bestäms av elevernas egenskaper, tillgångar och framtidsutsikter" (2006:92). Med tillgångar syftas det gissningsvis i detta sammanhang på både ekonomiska och kulturella tillgångar.

I Broadys och Börjessons artikel behandlas också hur det sociala mönstret inom skolan reproduceras. Det är alltså fråga om ifall det är arbetarbarn med föräldrar utan eller med kort högskoleutbildning som går i föräldrarnas fotspår och därmed väljer ett yrkesprogram, eller om det är barn till akademiker som väljer studieförberedande program och vilka sedan också med största sannolikhet går vidare till högre studier. Vidare framgår det även i Broady & Börjesson (2006) att en viktig skillnad med avseende på social bakgrund är att kulturellt kapital är viktigare än ekonomiskt kapital hos föräldrarna. Detta är tydligt när man ser till vad deras barn har valt för typ av utbildning. Ämneslärardöttrar finner man till exempel på de mer prestigefulla högskoleförberedande programmen, medan småföretagardöttrar tenderar att välja yrkesförberedande program, trots att en lågutbildad småföretagare många gånger tjänar betydligt mer än en ämneslärare. Det är alltså akademisk utbildning snarare än god ekonomi som verkar vara viktigast för att barnen skall välja program som det naturvetenskapliga (2006:2).

Även pedagogikforskaren Mattias Nylund (2010) framhåller att den i GY11 striktare uppdelningen mellan yrkes- och studieförberedande program inte på något vis bidrar till ett mer demokratiskt skolväsende, då han hävdar att "[e]n klassisk kritik mot skolan är att den bidrar till att upprätthålla rådande ojämlika samhällsförhållanden, till exempel i form av uppdelning mellan manuellt och intellektuellt arbete; vissa sociala grupper förbereds för att styra samhället, andra förbereds för arbete och underordning" (2010:47). Det är, enligt min mening, också i denna "styrning av samhället" som frågan om retorik aktualiseras, då en person som behärskar retorik med stor sannolikhet är bättre rustad att styra i samhället än en person som inte gör det.

En text som är något äldre än Nylunds, och som också behandlar sorteringen av elever inom skolan utifrån ett klassperspektiv, är Eriksson och Jonsson (1994). I undersökningen, som omfattar studenter från Sverige, England, Frankrike och Tyskland, framgår det tydligt att ju högre upp man befinner sig i samhällshierarkin, desto större sannolikhet är det att man läser ett teoretiskt gymnasieprogram samt att man ägnar sig åt eftergymnasiala studier (1994:96). I undersökningen dras också slutsatsen att:

Den sociala reproduktionskedjan kan splittras upp i tre länkar: (i) social snedrekrytering, (ii) allokering till klass efter utbildning, och (iii) direkt effekt av ursprung på destination. När samtliga individer behandlas som ett urval, framkommer ett reproduktionsmönster där alla tre relationer är signifikanta, med varierande styrka (Eriksson & Jonsson 1994:387).

I rapporten *Studieresultat och social bakgrund – en översikt över fem års forskning* (Hallerdt 1995) sammanfattas forskningen inom det av titeln givna området mellan åren 1988–1993 .

Författarna av de olika artiklarna som sammanfattas i översikten fann klara skillnader i studieresultat – med avseende på kön, social bakgrund och i viss mån även bostadsort – mellan olika grupper av skolungdomar. Angående elevers betyg i relation till kön framgår av rapporten att för elever som gjort samma gymnasieval och uppnått samma betygsnivå kvarstår mönstret att det vid övergång till universitet är pojkarna från socialklass 1 som i störst utsträckning väljer att gå vidare till högre studier. Föräldrars utbildning och sociala klass påverkar således barnens skolprestationer, uttryckt i betyg och utbildningsval (Hallerdt 1995:25).

Könsaspekten i studien bör man nog reservera sig en aning mot med tanke på att studien är cirka 20 år gammal. Idag är det fler flickor som går vidare till högre studier än vad som var fallet vid studiens genomförande. Resultatet vad gäller social bakgrund i relation till skolgång kan dock alltså anses vara relevant.

6. Material och metod

Föreliggande undersökningen genomfördes genom en enkätundersökning i åtta olika klasser samt åtta elevintervjuer. För att få en så rättvisande bild som möjligt var valet av representativa informanter naturligtvis av stor vikt. Därför valdes att genomföra undersökningen på ett yrkes- och ett studieförberedande program. Programmen som valdes var handelsprogrammet och det naturvetenskapliga programmet. Två klasser från respektive program och skola valdes, vilket gav sammanlagt 169 informanter.

Syftet med valet av just handelsprogrammet och naturvetarprogrammet är dels att det är program som brukar ha relativt jämn könsfördelning, dels att det är två program som av hävd skiljer sig med avseende på respektive elevunderlags sociala bakgrund. Undersökningen genomfördes på två olika skolor i olika delar av Västsverige. Gymnasieskolorna har av anonymitetsskäl i undersökningen givits de fingerade namnen Skoghällagymnasiet och Klaragymnasiet. Populationen som undersökningen vill säga något om är förstaårselever på gymnasiet i Sverige. De elever som svarat på enkäten och deltagit i intervjuerna refereras till i undersökningen både som ”eleverna” och ”informanterna”.

6.1 Material

För att behandla ämnet samhällsklass – som i studien anses vara intressant i relation till retorikkunskaper – har begreppen *arbetarklass*, *lägre medelklass* och *medelklass* använts för att beskriva elever med en given socioekonomisk bakgrund.⁸ Distinktionen mellan medel- och arbetarklass har i studien gjorts på grundval av kulturellt kapital snarare än ekonomiskt, eftersom ”[...] allt fler forskare framhåller vikten av att betrakta klass mindre som en socioekonomisk klassifikation och mer som kulturellt, socialt och känslomässigt uttryckt differentiering, konstruerad genom aktiva handlingar och sociala relationer” (Ambjörnsson 2008:35). Dock bör det finnas en medvetenhet om problematiken som omger användandet av klassbegreppet och dess tillhörande definitioner. Ambjörnsson nämner att det dock finns en poäng med att tala om två enhetliga klasser, eftersom att förenkla och förtydliga de båda grupperna blir ett sätt att understryka skillnaderna som handlar om ”konflikt, makt och ojämlikheter” (Ambjörnsson 2008:37). Med detta menar Ambjörnsson att en viss uppdelning av människor ibland är ofrånkomlig, om man vill peka på skillnader mellan människor med olika bakgrund och förutsättningar.

Definition av samhällsklasser är, i undersökningen, att en given elev från en bakgrund där båda föräldrarna har en högskole- eller universitetsutbildning tillhör medelklassen. Om endast en av föräldrarna är högskole- eller universitetsutbildning, har elevens sociala bakgrund valts att benämnas som lägre medelklass, och om ingen av föräldrarna har högskole- eller universitetsutbildning faller personen in under begreppet arbetarklass.

6.1.1 Gymnasieskolorna

Nedan följer en kortfattad beskrivning av de båda gymnasieskolorna följt av en översikt av skolornas elevunderlag.

Skoghällagymnasiet är en kommunal skola, med ett elevunderlag som främst utgörs av elever från så kallade medelklasshem, som har föräldrar med eftergymnasial utbildning och god inkomst. Skolan ligger i Skoghälla, som är en typisk svensk medelklasskommun sett till

---

⁸ Ett annat tänkbart alternativ hade varit att använda begreppen *socialgrupp 1–3*, men det har alltså valts bort till förmån för den förstnämnda terminologin då jag ansåg den vara mindre värdeladdad.

invånarnas inkomst och boendeform. Den vanligast förekommande boendeformen i Skoghälla är radhus eller villa. Skoghällagymnasiet har både yrkes- och studieförberedande program.

Klaragymnasiet är liksom Skoghällagymnasiet en kommunal skola med ett elevunderlag som främst utgörs av ungdomar med invandrarbakgrund. Sett ur ett samhällsklassperspektiv är många av eleverna från arbetarklassen. Kommunen som helhet är en arbetarklasskommun med en stor andel hyreslägenheter och en relativt låg medelinkomst och utbildningsnivå bland invånarna. Klaragymnasiet är en skola med både yrkes- och studieförberedande program, precis som Skoghällagymnasiet

Slutligen bör nämnas att jag är väl medveten om att skolornas placering per automatik inte innebär att alla elever som går på respektive skola nödvändigtvis behöver bo i området – men av enkätsvaren framgår att skolornas informanter har följande sociala bakgrund, vilket ändå talar för att det finns ett visst samband mellan skolornas geografiska läge och elevunderlagets sociala bakgrund:

	Hp. Flickor.	Hp. Flickor.	Hp. Pojkar.	Hp. Pojkar.	Nv. Flickor.	Nv. Flickor.	Nv. Pojkar.	Nv. Pojkar.	Totalt Antal	Totalt Andel
Skoghällagym.	Antal	Andel	Antal	Andel	Antal	Andel	Antal	Andel	Antal	Andel
Arbetarklass	15	50%	11	36%	2	7%	2	7%	30	100%
L. medelklass	5	23%	5	23%	9	41%	3	13%	22	100%
Medelklass	4	13%	2	7%	11	37%	13	43%	30	100%
Totalt	24		18		22		18		82	

	Hp. Flickor.	Hp. Flickor.	Hp. Pojkar.	Hp. Pojkar.	Nv. Flickor.	Nv. Flickor.	Nv. Pojkar.	Nv. Pojkar.	Totalt Antal	Totalt Andel
Klaragym.	Antal	Andel	Antal	Andel	Antal	Andel	Antal	Andel	Antal	Andel
Arbetarklass	16	32%	16	32%	5	10%	13	26%	50	100%
L. medelklass	4	21%	3	16%	8	42%	4	21%	19	100%
Medelklass	3	17%	1	6%	6	33%	8	44%	18	100%
Totalt	23		20		19		25		87	

Av informanterna på Skoghällagymnasiet visar det sig att 30/82 (37%) hör till medelklassen medan endast 18/87 (21%) av eleverna på Klaragymnasiet har en medelklassbakgrund. 30/82 (37%) av eleverna på Skoghällagymnasiet tillhör arbetarklassen, att jämföra med 57% av eleverna på Klaragymnasiet. Anmärkningsvärt är också att 13 av de 25 pojkarna på Klaragymnasiets naturvetarprogram är från arbetarklassen, medan endast 2 av de 18 pojkarna på Skoghällagymnasiets naturvetarprogram har arbetarklassbakgrund.

En slutsats man kan dra utifrån detta är att även om valet av gymnasieskola är fritt, tenderar många ändå att välja en skola i närheten av bostaden. Angående detta hävdar språksociologen Jan Einarsson (2004) att när ungdomar gör sitt val inför gymnasiet så sker en slags social sortering, där de bekräftar sin väg mot en viss plats i samhället (Einarsson 2004:150–153). Med ”en viss plats i samhället” menar Einarsson gissningsvis att elever på så kallade ”arbetarklassskolor” i en mindre utsträckning t.ex. går vidare till högre studier.

6.2 Metod

Undersökningen har genomförts dels genom sammanlagt 169 stycken enkäter som delats ut i klasser på de valda programmen och gymnasieskolorna, dels genom åtta intervjuer med slumpvist valda elever; en elev från varje klass⁹ på de valda programmen och skolorna slumpades fram.

Fördelen med slumpvisa urval är enligt Esaiasson m.fl. (2007) att de har visat sig vara de överlägset bästa formerna av urval när det gäller att generalisera resultaten (2007:195). Eftersom ett totalurval är resurs- och tidsmässigt omöjligt anser jag det slumpmässiga urvalet vara det mest lämpliga i sammanhanget.

Tanken med att välja informanter från Skoghällagymnasiet och Klaragymnasiet var framför allt att kunna jämföra två skolor med ett elevunderlag som återfinns på olika sidor av den sociala skalan. Slås resultaten ihop anser jag att de dessutom utgör en god miniatyrkopia av den svenska gymnasieskolans elevunderlag, med avseende på social bakgrund. Intervjuundersökning genomfördes genom ett clusterurval, vilket betyder att informanterna slumpades fram i flera steg. I det här fallet handlade det om två steg: först klasser, sedan elever.

6.2.1 Enkäten

Enkäten, som är en form av surveyundersökning,¹⁰ delades ut i två naturvetenskapsklasser samt två klasser på handelsprogrammet på respektive skola, som hade slumpats fram. Eleverna i dessa sammanlagt åtta slumpvalda klasser svarade sedan på enkäten, medan jag själv befann mig i klassrummet; något som rekommenderas eftersom svarsfrekvensen tenderar att bli högre då (Esaiasson m.fl., s. 268–269).

Enkäten bestod av fem frågor med målet att ge en bild av elevens sociala bakgrund, samt elevens förståelse för ämnet retorik och tankar om den potentiella nyttan med retorikkunskaper. Enkätundersökningen är huvudsakligen en kvantitativ undersökning, vilket betyder att resultatet av undersökningen skall kunna analyseras utifrån informanternas svar på enkätens olika fasta svarsalternativ. Dock innehåller enkäten även kvalitativa dimensioner då eleverna på några av frågorna uppmanas att utveckla sina svar med egna ord. Enkätens kvantitativa och kvalitativa resultat redovisas i kapitel sju nedan. Enkätfrågorna är utformade efter de rekommendationer som ges i Esaiasson m.fl. (2007)¹¹.

Följande sju frågor ingår i enkäten:

1. Har du hört talas om retorik?
2. Om ja på fråga 1: berätta vad du vet.
3. Om ja på fråga 1: i vilket/vilka sammanhang har du hört talas om retorik? Skolan, hemma eller annat.
4. Kan du se någon framtida nytta med att kunna retorik? Ja, nej eller kanske.
5. Motivera varför du har svarat ja eller nej på fråga 4.

---

⁹ Från de klasser som inte svarade på enkäten.

¹⁰ En vetenskaplig metod för att få fram empiri som kartlägger människors tankar, inställningar och kunskaper.

¹¹ Det rekommenderas att man skall undvika negationer; inte använda svåra eller vaga ord; fråga om en sak i taget; ställa allmänna frågor före specifika.; ha med så få frågor som möjligt; ha ett ojämnt antal svarsalternativ samt att inte ställa ledande frågor (Esaiasson m.fl., 2007:272–281).

6. Skulle du i dagsläget kunna tänka dig att välja retorik som tillvalskurs? Ja, nej eller kanske.
7. Motivera varför du har svarat ja, nej eller kanske på fråga 6.

Innan dessa frågor besvarades ombads eleven kryssa för om vederbörande är flicka eller pojke, samt om båda elevens föräldrar är högskole-/universitetsutbildade, om en av föräldrarna är högskole-/universitetsutbildad eller om ingen av föräldrarna är högskole-/universitetsutbildad. Enkäten finns i appendix.

6.2.2 Intervjuerna

För att komplettera enkätundersökningen genomfördes också åtta elevintervjuer. Informanterna var, som tidigare nämnts, slumpvis valda elever från klasser från de valda programmen och skolorna. För att ta hänsyn till könsaspekten har en proportionell stratifiering dock gjorts (Esaiasson m.fl. 2007:203), vilket innebär att det vid valet av intervjupersoner fanns en urvalsgrupp med respektive kön, varav varannan elev slumpades fram från den ena urvalsgruppen och varannan från den andra, vilket gav fyra flickor och fyra pojkar.

Intervjuerna som genomfördes är så kallade samtalsintervjuer. I en samtalsintervju är öppna frågor att föredra framför frågor som redan är färdigformulerade. Genom att ställa öppna frågor ges respondenten en chans att svara på frågorna på ett friare sätt och man har som intervjuare möjlighet att vara mer flexibel, då man inte har ett förskrivet manus att förhålla sig till. En fördel med samtalsintervjuer är också att man kan ställa följdfrågor, om respondenten i sitt första svar kommer in på något som är av intresse för undersökningen. I en samtalsintervju handlar det snarare om problemformuleringar som avser att synliggöra ett visst fenomen än att mäta en viss svarsfrekvens (Esaiasson m.fl. 2007:284).

I intervjuerna har målet varit att få en ökad kunskap om följande frågor:

- Har eleven någon kännedom om retorik?
- Har eleven stött på begreppet retorik någon gång i livet, i så fall i vilket/vilka sammanhang?
- Skulle eleven vilja lära sig mer om retorik om hon/han fick chansen? Skulle vederbörande rentav kunna tänka sig att välja retorikkursen som tillval, och i så fall varför/varför inte?
- Hur ser eleven på sin egen framtid, med avseende på jobb, utbildning och ekonomi?
- Har elevens föräldrar hjälpt eleven mycket med skolarbetet under skolgången? Vad har föräldrarna för studiebakgrund och arbete?

Dessa frågeställningar fungerade främst som en utgångspunkt för intervjuerna och kunde därför kompletteras med följdfrågor. Om eleven till en början inte kände till retorik, gavs han eller hon information om ämnet och kunde därefter ta ställning till om han eller hon kunde tänka sig att läsa retorikkursen som tillval. Eleverna fick på förhand veta att minst en av frågorna kunde komma att handla om deras föräldrar och uppväxt; detta för att de skulle ha chansen att kunna dra sig ur om den typen av frågor inte skulle passa.¹² Eleverna fick också veta att intervjun skulle vara i cirka 15 minuter. Intervjuerna med de åtta eleverna har spelats in och transkriberats ordagrant.

---

¹² En elev valde att dra sig ur efter att ha fått reda på att några av frågorna kunde handla om familjerelationer.

7. Resultat

I resultatavsnittets första del ligger fokus på enkätsvaren. I denna del kartläggs informanternas retorikkännedom utifrån skola, program och samhällsklass. Därpå ligger fokus på eleverna *med* retorikkännedom. I denna del är, utöver skola, program och samhällsklass, följande variabler av intresse: tankar om potentiell nytta; benägenhet att välja retorikkursen, samt om informanterna fått kännedom om retorik i hemmet, skolan och/eller på annat sätt.

Därefter följer en redovisning av elevintervjuerna i avsnitt 7.2 nedan. Relevanta utdrag ur intervjuerna kommer att presenteras och analyseras. I redogörelsen har informanterna av anonymitetsskäl fått fiktiva namn.¹³

I vissa av tabellerna förekommer, av praktiska skäl, förkortningar för skolorna och programmen.¹⁴

7.1 Enkäterna

Enkäterna delades ut till sammanlagt 169 elever¹⁵, varav 82 på Skoghällagymnasiet och 87 på Klaragymnasiet. Fördelningen mellan pojkar och flickor framgår, liksom uppgifter om de sociala variablerna, av tabellerna nedan. Enkätens kvalitativa del behandlas inte i någon större utsträckning, då de flesta elever inte hade utvecklat sina enkätsvar. I samtliga tabeller har indelningen av informanter med avseende på social bakgrund gjorts enligt gällande definition av arbetarklass, lägre medelklass och medelklass enligt avsnitt 6.1 ovan. I tabell 1.1 och 1.2 redovisas den sociala bakgrunden för informanterna på respektive skola.

7.1.1 Vad har eleverna på Skoghälla- och Klaragymnasiet för kännedom om retorik?

I tabell 1.1 och 1.2 åskådliggörs retorikkännedomen hos informanterna på respektive skola. Sist i respektive tabell ges en sammanställning av den totala retorikkännedomen hos de båda skolornas elever i relation till de sociala variablerna: Dessa siffror står i fet stil. Retorikkännedomen bland informanterna inom respektive grupp anges i procent inom parentes. Siffran till vänster i respektive kolumn anger de elever som svarat ja på frågan ”Har du hört talas om retorik?”.

Tabell 1.1. Retorikkännedom (enkätfråga 1) på Skoghällagymnasiet

	Flickor	Pojkar	Retorikkännedom totalt
Hp	6/24 (25%)	5/18 (28%)	11/42 (26%)
Arbetarklass	3/15 (20%)	3/11(27%)	6/26 (23%)
L. medelklass	2/5 (40%)	1/5 (20%)	3/10 (30%)
Medelklass	1/4 (25%)	1/2 (50%)	2/6 (33%)
Nv	11/22 (50%)	10/18 (56%)	21/40 (53%)
Arbetarklass	0/2 (0%)	1/2 (50%)	1/4 (25%)
L. medelklass	4/9 (44%)	1/3 (33%)	5/12 (42%)
Medelklass	7/11(64%)	8/13(62%)	15/24 (63%)
Totalt	17/46 (37%)	15/36 (42%)	32/82 (39%)
Arbetarklass	3/17 (18%)	4/13 (30%)	7/30 (23%)
L. medelklass	6/14 (43%)	2/8 (25%)	8/22 (36%)

¹³ Informanter med svensk bakgrund har fått typiskt svenska fiktiva namn och informanter med invandrarbakgrund namn från samma kulturkrets som deras verkliga namn.

¹⁴ ”Skoghälla” för Skoghällagymnasiet, ”Klara” för Klaragymnasiet; ”nv” för naturvetarprogrammet och ”hp” för handelsprogrammet.

¹⁵ Det skedde inget bortfall tack vare att jag själv var med i alla klasser och kunde besvara eventuella frågor rörande t.ex. föräldrarnas utbildning.

Medelklass	8/15 (53%)	9/15 (60%)	17/30 (57%)
------------	------------	------------	--------------------

Tabell 1:2. Retorikkännedom (enkätfråga 1) på Klaragymnasiet

	Flickor	Pojkar	Retorikkännedom totalt
Hp	5/23 (22%)	2/20 (10%)	7/43 (16%)
Arbetarklass	3/16(19%)	2/16(13%)	5/32 (13%)
L. medelklass	1/4 (25%)	0/3 (0%)	1/7 (14%)
Medelklass	1/3 (33%)	0/1 (0%)	1/4 (25%)
Nv	6/19 (32%)	5/25 (20%)	11/44 (25%)
Arbetarklass	1/5 (20%)	2/13(15%)	3/18 (17%)
L. medelklass	2/8 (25%)	1/4 (25%)	3/12 (25%)
Medelklass	3/6 (50%)	2/8 (25%)	5/14 (36%)
Totalt	11/42 (26%)	7/45 (15%)	18/87 (21%)
Arbetarklass	4/21(19%)	3/29(10%)	7/50 (14%)
L. medelklass	3/12(25%)	1/7 (14%)	4/19 (21%)
Medelklass	4/9 (44%)	2/ 9 (22%)	6/18 (33%)

Totalt sett (tabell 1:1 + 1:2) är retorikkännedomen bland informanterna 30% (50/169), vilket får anses vara en relativt låg siffra. Vid en jämförelse skolorna emellan visar tabellerna ovan att Skoghällagymnasiet har en nästan dubbelt så stor andel elever med retorikkännedom som Klaragymnasiet (39% mot 21%). Skoghällagymnasiets medelklasselever på naturvetarprogrammet har störst retorikkännedom (63%), medan Klaragymnasiets arbetarklasselever på handelsprogrammet har lägst (13%). Med avseende på könsaspekten är retorikkännedomen relativt jämn mellan flickor och pojkar på Skoghällagymnasiet (37% mot 42%). På Klaragymnasiet är skillnaden aningen större, då 26% av flickorna mot 15% av pojkarna har retorikkännedom.

7.1.1.1 Sammanställning av resultaten för handelsprogrammet och naturvetarprogrammet.

Nedan ges en sammanställning över retorikkännedomen hos handelsprogrammets och naturvetarprogrammets elever. Informanterna från samma program på de båda skolorna har alltså här slagits samman. Andelen med retorikkännedom anges som tidigare i procent inom parantes.

Tabell 2:1. Retorikkännedom (enkätfråga 1) på handelsprogrammet

	Flickor (46)	Pojkar (39)	Retorikkännedom totalt
Arbetarklass	5/30 (17%)	4/28 (14%)	9/58 (15%)
Lägre medelklass	3/9 (33%)	1/8 (13%)	4/17 (24%)
Medelklass	2/7 (29%)	1/3 (33%)	3/10 (30%)
Total ret.kän.	11/46 (24%)	6/39 (15%)	16/85 (18%)

Tabell 2:2. Retorikkännedom (enkätfråga 1) på naturvetarprogrammet

	Flickor (41)	Pojkar (43)	Retorikkännedom totalt
Arbetarklass	1/7 (14%)	3/15(20%)	4/22 (18%)
Lägre medelklass	5/17 (29%)	2/7 (29%)	7/24 (29%)
Medelklass	10/17 (59%)	14/21(67%)	24/38 (63%)
Total ret.kän.	16/41 (39%)	19/43 (44%)	35/84 (42%)

Tabellerna 2:1 och 2:2 visar att det naturvetenskapliga programmets medelklasselever har störst retorikkännedom (63%), medan handelsprogrammets arbetarklasselever har minst

retorikkännedom (15%). Dock visar det sig inte skilja mycket i en jämförelse mellan programmets elever med avseende på de två lägre samhällsklasserna, då eleverna från arbetarklassen och den lägre medelklassen på det naturvetenskapliga programmet har ungefär lika stor retorikkännedom (18% och 29%) som eleverna från samma samhällsklasser på handelsprogrammet (15% och 24%).

Vidare visar sig naturvetarprogrammets medelklasselever ha en större retorikkännedom än medelklasseleverna från handelsprogrammet (63% mot 30%). På handelsprogrammet har flickorna en större retorikkännedom (24% mot 15%) medan pojkarna på naturvetarprogrammet har en marginellt större retorikkännedom (44% mot 39%). På naturvetarprogrammet är det, som nämndes ovan, medelklasseleverna som står för den största retorikkännedomen (63%), medan arbetarklasseleverna på samma program endast har 18% retorikkännedom. På handelsprogrammet är diskrepansen mellan arbetarklass och medelklass inte lika påfallande (15% mot 30%).

7.1.2 Hur ser elever med retorikkännedom på ämnet och var har de fått sina kunskaper?

I den resterande delen av resultatrapporteringen ligger fokus på informanterna *med* retorikkännedom. I tabellerna nedan redovisas svaren för de 32 informanterna på Skoghällagymnasiet och 18 på Klaragymnasiet som svarade att de hade retorikkännedom. Eftersom det är så pass få informanter med retorikkännedom per skola och program görs ingen djupare analys av svaren i förhållande till kön och samhällsklass, utan informanternas svar analyseras i stället i första hand utifrån skola och program.

I de två första kolumnerna redovisas vad informanterna ser för potentiell nytta med retorik samt om de kan tänka sig att välja retorikkursen som tillval. *Var* eleverna inhämtat sin retorikkännedom redovisas också i de tre nästkommande kolumnerna ”hemma”, ”skolan” och ”annat”, där informanterna har kunnat kryssa för mer än ett alternativ. På tabellernas sista rad redovisas hur många totalt (och i procent) som valt respektive alternativ. Frågorna som eleverna har svarat på är ”Kan du se någon framtida nytta med att kunna retorik?” (Fråga 4); ”Skulle du i dagsläget kunna tänka dig att välja retorik som tillvalskurs?” (Fråga 6) och ”I vilket/vilka sammanhang har du hört talas om retorik?” (Fråga 3). I de fyra första tabellerna (3:1, 3:2, 4:1 och 4:1) redovisas resultaten för respektive skola och program. Först ut är Skoghällagymnasiets handelsprogram:

Tabell 3:1. Skoghällagymnasieelevernas svar på enkätfrågorna 3, 4 och 6 (Handelsprogrammet)

	Potentiell nytta	Tänkbart kursval	Hemma	Skolan	Annat
Toltalt: 11/42					
Arbetarklassflicka (3)	1	-	1	2	2
Arbetarklasspojke (3)	2	1	1	3	1
Lägre medelklassflicka (2)	2	-	1	2	-
Lägre medelklasspojke (1)	-	-	-	1	-
Medelklassflicka (1)	1	-	1	1	-
Medelklasspojke (1)	1	-	-	1	-
Totalt av 11 (100%)	7/11 (64%)	1/11 (9%)	4/11 (36%)	10/11 (91%)	3/11 (27%)

Märkbart är att en majoritet (64%) av handelseleverna ser den potentiella nyttan med retorik, men att förhållandevis få kan tänka sig att välja kursen (9%). Iögonenfallande många (91%) har hört om retorik i skolan.

Tabell 3:2. Skoghällagymnasieelevernas svar på enkätfrågorna 3, 4 och 6 (Naturvetarprogrammet)

	Potentiell nytta	Tänkbart kursval	Hemma	Skolan	Annat
Totalt:21/40					
Arbetarklassflicka (0)	-	-	-	-	-
Arbetarklasspojke (1)	1	-	1	1	-
Lägre medelklassflicka (4)	3	2	1	1	2
Lägre medelklasspojke (1)	1	1	-	1	-
Medelklassflicka (7)	5	4	4	6	2
Medelklasspojke (8)	5	4	4	5	2
Totalt av 21 (100%)	15/21 (73%)	11/21 (53%)	10/21 (48%)	14/21 (70%)	6/21 (25%)

På Skoghällagymnasiets naturvetenskapliga program är det en mindre differens mellan att se potentiell nytta (73%) och se retorik som tänkbart kursval (53%) än på handelsprogrammet på samma skola.

Tabell 4:1. Klaragymnasieelevernas svar på enkätfrågorna 3, 4 och 6 (Handelsprogrammet)

	Potentiell nytta	Tänkbart kursval	Hemma	Skolan	Annat
Totalt: 6/43					
Arbetarklassflicka (3)	2	1	2	2	1
Arbetarklasspojke (1)	-	-	-	1	-
Lägre medelklassflicka (1)	1	-	-	1	1
Lägre medelklasspojke -	-	-	-	-	-
Medelklassflicka (1)	1	-	1	-	1
Medelklasspojke -	-	-	-	-	-
Totalt, av 6 (100%)	4/6 (67%)	1/6 (17%)	3/6 (50%)	4/6 (67%)	3/6 (50%)

På Klaragymnasiets handelsprogram är det precis som på Skoghällagymnasiets handelsprogram många elever som ser den potentiella nyttan (67%), men det är också här relativt få som kan tänka sig att välja kursen (17%).

Tabell 4:2. Klaragymnasieelevernas svar på enkätfrågorna 3, 4 och 6 (Naturvetarprogrammet)

	Potentiell nytta	Tänkbart kursval	Hemma	Skolan	Annat
Totalt:12/44					
Arbetarklassflicka (1)	1	1	-	1	-
Arbetarklasspojke (2)	1	1	-	1	1
Lägre medelklassflicka (2)	1	-	1	1	-
Lägre medelklasspojke (1)	-	-	-	1	-
Medelklassflicka (3)	2	2	1	2	1
Medelklasspojke (2)	2	2	2	2	1
Totalt, av 12 (100%)	7/12 (58%)	6/12 (50%)	4/12 (33%)	8/12 (67%)	3/12 (25%)

Relationen mellan att se potentiell nytta (58%) och att se retorik som tänkbart kursval (50%) är ännu mindre på Klaragymnasiets naturvetarprogram än den är på det naturvetenskapliga programmet på Skoghällagymnasiet. Noterbart är att det på Klaragymnasiets handelsprogram (tabell 4:1) är en större andel (50%) som har hört talas om retorik hemma än på naturvetarprogrammet, där siffran är 33%.

7.1.2.1. Sammanlagda resultat för Skoghällagymnasiet och Klaragymnasiet

Nedan följer nu en sammanställning av resultaten för eleverna med retorikkännedom på Skoghällagymnasiet respektive Klaragymnasiet:

Tabell 5:1. Skoghällagymnasieelevernas svar på enkätfrågorna 3, 4 och 6 (Totalt)

	Potentiell nytta	Tänkbart kursval	Hemma	Skolan	Annat
Arbetarklassflicka (3)	1	-	1	2	2
Arbetarklasspojke (4)	3	1	2	4	1
Lägre medelklassflicka (6)	5	2	2	3	2
Lägre medelklasspojke (2)	1	1	-	2	-
Medelklassflicka (8)	6	4	5	7	2
Medelklasspojke (9)	6	4	4	6	2
Totalt , av 32 (100%)	22/32 (69%)	12/32 (38%)	14/32 (44%)	24/32 (75%)	9/32 (28%)

Tabell 5:2. Klaragymnasieelevernas svar på enkätfrågorna 3, 4 och 6 (Totalt)

	Potentiell nytta	Tänkbart kursval	Hemma	Skolan	Annat
Arbetarklassflicka (4)	3	2	2	3	1
Arbetarklasspojke (3)	1	1	-	2	1
Lägre medelklassflicka (3)	2	-	1	2	1
Lägre medelklasspojke (1)	-	-	-	1	-
Medelklassflicka (4)	3	2	2	2	2
Medelklasspojke (2)	2	2	2	2	1
Totalt, av 18 (100%)	11/18 (61%)	7/18 (39%)	7/18 (39%)	12/18 (75%)	6/18 (33%)

Överlag skiljer sig inte siffrorna något nämnvärt mellan de båda skolorna. I både tabell 5:1 och 5:2 visar det sig att majoriteten av eleverna med retorikkunskaper har fått dessa kunskaper från skolan (75% på båda skolorna) i en större utsträckning än i hemmet (44% respektive 39%) eller på annat håll (28% respektive 33%). Någon påtaglig skillnad mellan könen går av resultaten inte att se, fränsett att flickorna från den lägre medelklassen sammantaget är betydligt mer benägna att se den potentiella nyttan med retorik än pojkar (7/9 mot 1/3). Underlaget är dock så pass litet att det är svårt att hävda att könsaspekten är något att gå vidare med.

7.1.2.2 Sammanlagda resultat för handelsprogrammet och naturvetarprogrammet

Nedan följer nu en sammanställning av de sammanlagda resultaten för de båda skolornas handelsprogram respektive naturvetarprogram.

Tabell 6:1. Handelsprogramselevernas svar på enkätfrågorna 3, 4 och 6 (Totalt)

Hp.	Potentiell nytta	Tänkbart kursval	Hemma	Skolan	Annat
Arbetarklassflicka (6)	3	1	3	4	3
Arbetarklasspojke (4)	2	1	1	4	1
Lägre medelklassflicka (3)	3	-	1	3	1
Lägre medelklasspojke (3)	-	-	-	1	-
Medelklasspojke (2)	2	-	2	1	1
Medelklassflicka (1)	1	-	-	1	-
Totalt (av 18)	11/18 (61%)	2/18 (11%)	7/18 (39%)	14/18 (78%)	6/18 (33%)

Tabell 6:2. Naturvetarprogramselevernas svar på enkätfrågorna 3, 4 och 6 (Totalt)

Nv.	Potentiell nytta	Tänkbart kursval	Hemma	Skolan	Annat
Arbetarklassflicka (1)	1	1	-	1	-
Arbetarklasspojke (3)	2	1	1	2	1
Lägre medelklassflicka (6)	4	2	2	2	2
Lägre medelklasspojke (2)	1	1	-	2	-
Medelklassflicka (10)	7	6	5	8	3

Medelklasspojke (10)	7	6	6	7	3
Totalt (av 32):	22/32 (69%)	17/32 (53%)	14/32 (44%)	22/32 (69%)	9/32 (28%)

I tabellerna 6:1 och 6:2 tydliggörs diskrepansen mellan ”potentiell nytta” och ”tänkbart kursval” på handelsprogrammet jämfört med naturvetarprogrammet, då 61% av handelseleverna ser den potentiella nyttan med retorik, men bara 11% kan tänka sig att välja kursen. På naturvetarprogrammet ser 69% potentiell nytta och 53% ser också kursen som ett tänkbart val. Anmärkningsvärt är också att handelseleverna i en större utsträckning än naturvetareleverna har svarat att de hört talas om retorik i skolan (78% mot 69%).

I tabell 7 ges avslutningsvis en sammanställning över de båda skolornas elever med retorikkännedom. I tabellen tas ingen hänsyn till könsaspekten, utan fokus ligger här på att hitta mönster vad gäller elevernas svar i relation till social bakgrund.

Tabell 7. Sammanställning av alla svar på enkätfrågorna 3,4 och 6

Skoghälla+Klara; Pojkar+flickor (50 st)	Potentiell nytta	Tänkbart kursval	Hemmet	Skolan	Annat
Arbetarklass (totalt 14)	8/14 (57%)	4/14 (29%)	5/14 (36%)	11/14 (79%)	5/14 (37%)
L. medelklass (totalt 13)	8/13 (62%)	3/13(23%)	3/13 (23%)	8/13 (62%)	3/13 (23%)
Medelklass (totalt 23)	17/23 (74%)	12/23(52%)	13/23 (57%)	17/23 (74%)	7/23 (30%)
Totalt, av 50 (100%)	33/50 (66%)	19/50 (38%)	21/50 (42%)	36/50 (72%)	15/50(30%)

Av tabell 7 framgår att sannolikheten att ha fått höra om retorik i hemmet korrelerar med föräldrarnas utbildningsgrad; det är således troligare att elever med medelklassbakgrund har fått höra om retorik i hemmet (57%) än att elever från arbetarklasshem eller lägre medelklasshem har det (36% respektive 23%). Av resultaten i kolumnen ”annat” framgår också att arbetarklasseleverna i en större utsträckning än medelklasseleverna hört talas om retorik på annat håll än skolan eller hemmet (37% mot 30%). En marginellt större andel av arbetarklasseleverna har hört talas om retorik i skolan jämfört med i andra sammanhang (79% mot 62% och 74%).

7.1.3. Sammanfattning av resultaten från enkäterna

Informanternas totala retorikkännedom visade sig alltså vara 30% (50/169). Eleverna på Skoghällagymnasiet har en större retorikkännedom än de på Klaragymnasiet (39% mot 21%). Skoghällagymnasiets medelklasselever på naturvetarprogrammet var den grupp som hade störst retorikkännedom (63%), medan Klaragymnasiets handelselever från arbetarklassen var den grupp som hade minst (13%).

Det finns en skillnad mellan programmen vad gäller att se ”potentiell nytta” med retorik och ha retorikkursen som ”tänkbart kursval”: På handelsprogrammet ser 61% av eleverna den potentiella nyttan, medan endast 11% ser kursen som ett tänkbart val. På naturvetarprogrammet är skillnaden betydligt mindre, då 69% ser den potentiella nyttan och 53% kan tänka sig att välja retorikkursen.

Slutligen framgår att arbetarklasselever i större utsträckning än lägre medelklass- och medelklasselever hört talas om retorik i skolan (79% mot 62% och 74%), medan fler lägre medelklasselever och medelklasselever än arbetarklasselever har hört talas om retorik i hemmet (57% och 36% mot 23%).

7.2 Intervjuerna

Här presenteras de sammanlagt åtta intervjuer som genomfördes på Skoghällagymnasiet och Klaragymnasiets handels- och naturvetarprogram

7.2.1 Skoghällagymnasiet

På Skoghällagymnasiet slumpades en pojke och en flicka fram från både handelsprogrammet och naturvetarprogrammet. De två intervjuerna som genomfördes på handelsprogrammet presenteras först.

Intervju med Sara

Sara är 16 år och går sitt första år på handelsprogrammet. Att döma av de svar hon ger i intervjun har hon gott självförtroende och ser positivt på framtiden. När det gäller Saras sociala bakgrund framkom det i intervjun att varken hennes mamma eller pappa hade läst på universitet. Pappan var snickare och mamman har jobbat som flygvärdinna i många år men är nu förtidspensionerad. Detta innebär, enligt gällande definition, att Sara kommer från ett arbetarklasshem.

På frågan om hon hade hört talas om retorik svarade Sara att hon hört talas om det, men inte riktigt kunde redogöra för ordets definition:

Jag känner igen ordet men vet inte riktigt vad det betyder. Jag har för mig att det är något man använder sig av när man är pressad, typ. Alltså för att klara sig ur en jobbig situation.

Ja, man typ inte ljuger men nästan. (Sara)

Här visar Sara att hon har en viss kännedom om ordets betydelse, även om hon inte riktigt kan sätta fingret på kärnan i denna betydelse. På frågan om i vilket sammanhang hon hört talas om retorik svarar hon att hon tror att hon har läst det i någon ungdomstidning. När jag frågade om hon kan ha hört talas om det i skolan, svarade hon att det hade hon inte gjort. Därefter fick hon retorikens innebörd förklarad för sig, varpå hon lyser upp och säger att hon nu visste att hon hade läst en artikel om retorik i en ungdomstidning:

Ja, jag läste en artikel om retorik i Frida för inte så längesen. Det verkar spännande! Jag är intresserad av turism och planerar att välja det som inriktning. Jag skulle vilja bli guide och då är det ju viktigt att kunna prata bra. Jag tror att jag skulle kunna tänka mig att välja det som valbar kurs, det verkar spännande.

Sara blev alltså positivt inställd när hon fick höra lite mer om ämnet. Så pass positivt inställd att hon t.o.m. kunde tänka sig att välja retorik som valbar kurs. Själva retorikkunskaperna kunde hon koppla till ett framtida yrke som guide, vilket var intressant. Sara såg optimistiskt på sitt framtida yrkesliv, då hon framhöll att den som inte anställer henne gör ett stort misstag.

Intervju med Erik

Den andra handelseleven som intervjuades på Skoghällagymnasiet var Erik, som är 16 år gammal. Under intervjun var Erik relativt lakonisk i sina svar, och han visade inget större intresse för frågorna som ställdes. Vidare framgår att Erik kommer från en social bakgrund som enligt gällande definition placerar honom i den lägre medelklassen, med en pappa som är elektriker och en mamma som är barnmorska, vilket är en universitetsutbildning.

På frågan om han hade hört talas om retorik gav han som svar ett trött ”nej”. Efter att han hade fått retorikens innebörd förklarad för sig var han fortfarande lika ovetande och ointresserad. Han ansåg att retorik var tråkigt och onödigt:

Vad ska man med det till? Jag kan ju redan både tala och skriva. Det finns väl andra saker som är bättre att lära sig i så fall. Jag satsar på en karriär inom det militära och där behövs det inte. Jag skulle gärna vilja jobba som FN-soldat i något land. Eller så kan jag tänka mig att bli polis. (Erik)

Erik hade, som vi ser, inga planer på att välja retorik som valbar kurs. Han berättade att han hellre väljer Svenska 2 och 3 än retorik, för med de två kurserna får han, som han uttryckte det, ”åtminstone högskolebehörighet” – vilket han behöver om han skall söka till polishögskolan. Med detta har Erik en viktig poäng: På de nya yrkesförberedande programmen finns det nämligen inte utrymme för fler valbara kurser än Svenska 2 och Svenska 3, om eleven vill ha högskolebehörighet. Att välja retorikkursen innebär därmed, indirekt, att elever väljer bort högskolebehörigheten, såvida elever inte läser ett utökat program, vilket innebär att läsa fler kurser än de som normalt ingår i det aktuella programmet. Att läsa ett utökat program var dock inget som var aktuellt för Erik.

Intervju med Frida

Frida är 16 år gammal och kände väl till retorik, eftersom man på hennes högstadieskola hade jobbat med ett temaarbete som handlade om talekonst: ett arbete som avslutades med att alla elever fick hålla varsitt tal på 3–5 minuter:

När jag gick i nian lärde vi oss jättemycket om retorik. Vi fick titta på olika klipp på talare, och så stannade vi klippen och läraren visade olika knep som talarna använde sig av. Sedan fick vi själva hålla tal och då skulle vi försöka använda oss av samma knep som talarna vi hade sett använde sig av, det var jätteroligt, om man inte har något emot att tala inför folk då, och det har inte jag. (Frida)

Frida har alltså goda förkunskaper om retorik, och på frågan om hon kunde tänka sig att välja retorikkursen inom ramen för sina individuella val, svarade hon att hon absolut kunde tänka sig det:

Ja, absolut, för jag tror att det är jättebra att kunna det. Att kunna vara övertygande har man nytta av i många lägen i livet. Jag skulle till exempel kunna tänka mig att läsa juridik efter gymnasiet och då är det ju väldigt viktigt att kunna retorik.

I intervjun framgick det att Frida kommer från ett akademikerhem, med en mor som är jurist och en far som är civilekonom. Frida berättade att hennes mor hade hjälpt henne med retoriken under det ovannämnda projektet på högstadiet. Hon tyckte att det var väldigt bra att ha föräldrar som själva hade varit duktiga i skolan, eftersom de tack vare det kunde hjälpa henne med läxor och inför prov på ett bra sätt, en hjälp som hon trodde hade varit svår att få annars.

Intervju med Magnus

Sista intervjun på Skoghällagymnasiet genomfördes med Magnus som är 16 år. Liksom Frida går Magnus på det naturvetenskapliga programmet. På frågan om han kände till begreppet retorik svarade han:

Ja, det har jag hört talas om. Det är väl det politikerna håller på med? Jag minns att jag hörde ordet en del inför förra valet, och då frågade jag pappa vad det betydde. Han förklarade men jag minns inte exakt vad han sa. Jag tror att han förklarade att det handlar om ett visst sätt att tala. Att verka övertygande. (Magnus)

Här visar Magnus att han har en relativt god kännedom om vad retorik betyder, samt att han, liksom, Frida, har fått hjälp hemifrån med förståelsen, då hans far har förklarat begreppet för honom. På frågan om han någon gång stött på begreppet under sin skoltid svarar han följande:

Vad jag kan minnas så tror jag inte jag har hört det i skolan någon gång. Konstigt, för det verkar vara väldigt viktigt att kunna. Jag skulle lätt kunna tänka mig att välja retorik som valbar kurs. Det hade varit kul att kunna, verkligen. (Magnus)

Vad gäller Magnus föräldrars akademiska bakgrund visade det sig att både mamman och pappan hade läst civilekonomprogrammet. Fadern hade nu avancerat till en chefsbefattning på ett lokalt företag, vilket Magnus framhävde med stolthet. Magnus tyckte själv att det var viktigt att ha föräldrar med en akademisk bakgrund, och han tyckte att de förväntningar hans föräldrar hade på honom enbart var bra, då förväntningarna gjorde att han skärpte sig lite extra. Magnus mål i livet med avseende på karriär är att få ett stimulerande jobb med hög status och hög lön.

7.2.2 Klaragymnasiet

Precis som på Skoghällagymnasiet slumpades en pojke och en flicka fram från både handelsprogrammet och naturvetarprogrammet. De två intervjuerna som genomfördes på handelsprogrammet presenteras först.

Intervju med Reban

Reban är 16 år gammal och går sitt första år på Klaragymnasiets handelsprogram. Han berättar i början av intervjun att han kom till Sverige med sin mor och moster i tidig ålder, som flykting. Hans mor saknar utbildning men familjen har, framhåller han, inte några ekonomiska problem, eftersom hans mor jobbar heltid på en väninnas restaurang. Mot bakgrund av denna information placerades Reban i kategorin arbetarklass.

En bit in i intervjun får Reban veta att syftet med intervjun är att undersöka gymnasieelevers kunskaper om retorik, varpå han svarar att han aldrig har hört talas om begreppet retorik. Efter att ha förklarat vad retorik betyder samt frågat om han kunde tänka sig att läsa det, gav han följande svar:

Aha, jo men det känner jag igen. Men jag har aldrig hört det i skolan. Men jag ska vara ärlig och säga att jag lyssnade inte så mycket på min svensklärare på högstadiet, för hon var skitkass, enligt mig. Men det är bra att kunna sånt om man ska bli försäljare till exempel. Jag vet en kille som är försäljare och tjänar jättebra med pengar. Jag tror att jag skulle kunna tänka mig att läsa retorik, det verkar bra att kunna. (Reban)

Reban visade alltså upp en viss kännedom om begreppets betydelse efter att ha fått retorikens innebörd förklarad för sig. Det visade sig också att han tyckte retorik verkade spännande och viktigt, då han kunde se hur han kunde ha nytta av retorikkunskaper i ett framtida jobb som försäljare.

Vidare berättade Reban att han inte kan få så mycket hjälp med skolarbetet hemma, eftersom mamman jobbar mycket kvällstid och inte har någon ork över till läxhjälp.

Intervju med Elin

Elin är 17 år gammal men går i ettan trots att hon är ett år äldre än sina klasskamrater – detta eftersom hon bytte från en annan skola där hon inte trivdes. Elin verkade nu nöjd med tillvaron och trivs på Klaragymnasiet: ”Det är en bra skola, där människor från olika kulturer och bakgrund kan mötas. Den har lite dåligt rykte men jag trivs jättebra här så förstår inte varför. Om folk skulle veta mer om skolan hade de säkert inte haft sådana fördomar” (Elin).

Elin bor med sin mamma i en lägenhet i skolans närområde. Mamman jobbar som förskollärare (dock utan utbildning) i området. (Elins pappa finns inte längre med i bilden och

detta var något hon helst inte ville prata om.) Elin placeras därför i gruppen arbetarklass på basis av mammans yrke, eftersom även om hennes pappa skulle vara universitetsutbildad så verkar hon inte ha haft eller ha någon vidare kontakt med honom.

På frågan om vad retorik betyder visar sig Elin vara okunnig om begreppets innebörd. Även efter att ha fått begreppet förklarat för sig var hon alltså okunnig. Det blev då märkbart att hon kände att hon var tvungen att ursäkta sin okunskap med att hon har mått väldigt dåligt en längre tid och därför missat mycket i skolan: ”Hade jag varit på lektionerna hade jag säkert vetat vad det var för något”.

Angående den potentiella nyttan med retorik svarade hon att hon kunde förstå att det var viktigt att kunna men att hon själv inte skulle kunna tänka sig att läsa kursen, då hon ansåg sig veta för lite om vad det är och om vad det kan ge henne. Elin visade sig inte ha några direkta tankar om sin yrkesframtid.

Intervju med Arash

Från det naturvetenskapliga programmet slumpades först en annan pojke fram till intervju, men han avböjde intervjun av personliga skäl. Nästa lott föll på en annan av klassens pojkar: Arash.

Arash var märkbart angelägen om att bli intervjuad. Han började med att berätta lite om sig själv: Det framkom att han var 16 år gammal och bodde i Klaraområdet, med sin mor, far och två syskon. De hade flyttat till Sverige 1991, vilket betyder att Arash är född i Sverige. Vidare berättade Arash att han alltid har tyckt om skolan, och att hans far varit väldigt viktig för honom vad gäller uppmuntran och stöttning. Fadern är utbildad tandläkare, men hade varit arbetslös i ett par års tid. Det framgick tydligt i intervjun att Arash såg upp till sin far. Arash mor hade tidigare jobbat som lokalvårdare men var nu sjukskriven p.g.a. ryggbesvär. Modern saknade, så vitt Arash visste, akademisk utbildning, vilket sammantaget, enligt gällande definition, placerar honom i den lägre medelklassen.

På frågan om huruvida Arash hade hört talas om retorik, svarade han:

Ja, det känner jag till. Jag gillar politik och där är det ju viktigt Jag har läst en del politikers självbiografier, senast Barack Obamas – den var bra! När man hör om politik hör man ofta retorik i koppling till det, men jag är inte helt säker på om det är bra eller dåligt. Jag har för mig att politiker har anklagat andra politiker för ”dålig retorik” eller ”ful retorik” – jag vet inte. Skulle vilja lära mig mer om det. (Arash)

Arash visar här att han har en kännedom om ämnet, tack vare sitt politiska intresse. På frågan om han har fått lära sig något om retorik i skolan svarade han att han inte hört själva termen retorik men att de har pratat om vad man bör tänka på när man håller tal – dock utan att ha använt sig av retorikens begreppsapparat. Att Arash skulle kunna tänka sig att välja retorik som valbar kurs var för honom en självklarhet, och han blev glad när han fick höra att kursen nu finns på alla gymnasieskolor i landet.

Vidare berättade Arash att han siktar på en framtid som politiker, och att han i och med detta är medveten om att retorik är något han måste bekanta sig med för att lyckas med en politisk karriär.

Intervju med Tamira

Tamira är 16 år gammal och berättar i början av intervjun att hon och hennes familj är nyinflyttade i Göteborg, och att hon trivs både i staden och på skolan. Familjen består av

mamma, som är frisör, och pappa, som är ingenjör.¹⁶ Anledningen till flytten var att hennes far hade fått jobb i staden. Av Tamiras svar att döma framgår det att fadern är väldigt mån om Tamiras studier och studieresultat, något som hon verkade tycka vara på både gott och ont: gott, eftersom hon kan få mycket hjälp och stöttning, och ont eftersom hon känner en väldig press hemifrån.

Efter att ha avhandlat Tamiras sociala situation fördes samtalet in på retorik. Tamira berättade att hon hört ordet men att hon inte riktigt kunde säga vad det betydde:

Jag har hört talas om det någon gång i skolan och kanske på tv, men jag vet inte riktigt vad det betyder. Eller vänta, har det med vetenskap att göra på något sätt? (Tamira)

Som synes är hon inte säker på betydelsen, men hon har en viss aning om att ha med vetenskap att göra, vilket ju är någorlunda korrekt. Hon bads därefter utveckla sin utsaga om vetenskap, men det kunde hon inte göra. Istället informerades hon om retorikens innebörd, varpå hon sa att hon nu trodde att hon hade hört det på tv någon gång. Hon var ganska säker på att hon inte hört det varken från föräldrarna eller i skolan.

På frågan om hon kunde tänka sig välja retorikkursen som tillval svarade hon att hon kanske kunde tänka sig det, men att hon helst ville bli forskare inom kemi, och därmed helst av allt skulle vilja läsa någon specialinriktning inom det området. Hon visste dock inte om att det fanns en sådan. Att det fanns en retorikkurs var också nytt för henne.

7.2.3 Sammanställning av intervjuerna

Nedan följer nu en grafisk sammanställning av några av svaren som intervjuerna gav:

Skoghällagymnasiet	Social bakgrund	Retorikkännedom	Tänkbart val
Sara (Hp)	Arbetarklass	Ja	Ja
Erik (Hp)	L. medelklass	Nej	Nej
Frida(Nv)	Medelklass	Ja	Ja
Magnus (Nv)	Medelklass	Ja	Ja

Klaragymnasiet	Social bakgrund	Retorikkännedom	Tänkbart val
Reban (Hp)	Arbetarklass	Nej	Ja ¹⁷
Elin (Hp)	Arbetarklass	Nej	Nej
Arash (Nv)	L. medelklass	Ja	Ja
Tamira (Nv)	L. medelklass	Ja	Nej

Att elever på det naturvetenskapliga programmet i en större utsträckning än elever från handelsprogrammet hör hemma i den lägre medelklassen eller medelklassen framgick även inte bara i enkäterna utan även i intervjuerna, även om man bör reservera sig för att jämföra resultaten då informanterna som svarade på enkäten var betydligt fler. Det visade sig också att elever från den lägre medelklassen och medelklassen har större kännedom om retorik samt att de i större utsträckning kunde se retorikkursen som ett tänkbart val. Värt att notera är också att 2 av 4 elever från handelsprogrammet kunde tänka sig att välja retorikkursen, medan det i enkäten endast var 2 av de 17 som hade retorikkännedom som också kunde tänka sig att välja kursen. Även på det naturvetenskapliga programmet var detta tydligt, om än inte lika slående som i fallet med eleverna från handelsprogrammet: 3 av 4 sade sig i intervjuerna kunna välja

¹⁶ Fadern hade utbildat sig i Iran

¹⁷ Efter att ha fått retorikens innebörd förklarad för sig kunde Reban tänka sig att välja kursen.

retorikkursen, medan 27 av 51 sade sig kunna tänka sig detsamma i enkätsvaren. Detta skulle kunna förklaras med den så kallade intervjuareffekten, som innebär att den intervjuade anpassar sina svar efter vad den tror att intervjuaren vill höra (Esaiasson m.fl. 2007:266). Det kan också bero på att jag, som intervjuare, faktiskt fick dem att bli mer intresserade av ämnet. Vad gäller könsaspekten är det svårt att uttala sig då ingen väsentlig skillnad mellan flickorna och pojkarnas svar framkom.

8. Slutsats och diskussion

Syftet med studien har varit att undersöka vad elever i årskurs ett på gymnasiet har för kännedom om retorik, och om denna kännedom kan kopplas till social bakgrund, kön och gymnasieprogram. En aspekt som också har undersökts är hur elever med olika social bakgrund och på olika gymnasieprogram ser på den potentiella nyttan med retorikkunskaper, samt i vilken utsträckning de kan tänka sig att välja kursen som individuellt val.

Undersökningen genomfördes dels genom en enkätundersökning, dels genom djupintervjuer med åtta olika gymnasieelever i årskurs ett. Enkäterna, som var 169 till antalet, och de åtta intervjuerna har sammantaget givit en god inblick i de frågeställningar som undersökningen utgick från.

Enligt min uppfattning är det av vikt att initialt lyfta fram att det av enkätsvaren framgår att eleverna från den lägre medelklassen och medelklassen utgör majoriteten av elevunderlaget på respektive skolas naturvetenskapliga program. Detta mönster stämmer således väl överens med Broady och Börjessons slutsats (2006). Elevernas sociala bakgrund visade sig i min studie inte bara påverka deras val av gymnasieprogram utan även deras retorikkännedom, vilket kommer att behandlas nedan.

Retorikkännedomen bland informanterna på de båda skolorna visade sig vara, enligt min uppfattning, bekymmersamt låg, då totalt sett endast 51/169 (30%) av eleverna kände till vad retorik är, detta är siffror som borde ses som en väckarklocka för Sveriges svensklärare. Arbetarklasseleverna på Skoghälla- och Klaragymnasiet var under genomsnittet då de hade en retorikkännedom på 23% respektive 14%, medan medelklasseleverna på Skoghälla- och Klaragymnasiet hade en retorikkännedom på 57% respektive 33%. Siffrorna pekar som synes på ett visst samband mellan social bakgrund och retorikkännedom.

Eleverna på Skoghällagymnasiet visade sig ha en större retorikkännedom än eleverna på Klaragymnasiet (39% mot 21%). En anledning till att retorikkännedomen var större på Skoghällagymnasiet kan vara att skolan har en större andel medelklasselever jämfört med Klaragymnasiet (37% mot 21%). Av undersökningen framgår även att elevers sociala bakgrund har större betydelse för retorikkännedom än variabler som kön och val av program, då elever på handelsprogrammet med medelklassbakgrund visade sig ha en större retorikkännedom och en annan syn på nyttan med retorik än elever med arbetarklassbakgrund från samma program. Detta gällde för flickor såväl som pojkar. Vad som däremot framgår med avseende på kön är att flickorna på Klaragymnasiet har en nästan dubbelt så stor retorikkännedom som pojkarna på samma skola (26% mot 15%), medan pojkarna har en något större retorikkännedom på Skoghällagymnasiet (42% mot 37%).

Sammantaget har flickorna en marginellt större retorikkännedom, vilket, enligt min uppfattning och utifrån mina erfarenheter, skulle kunna förklaras med att flickor tenderar att vara mer positivt inställda till svenskämnet som sådant, och kanske därmed också mer positiva till retorik. Siffrorna på Klaragymnasiet skulle också kunna förklaras med att en större andel av pojkarna där kommer från arbetarklassen, vilken, som nämndes ovan, är den samhällsklass som i studien visar sig ha minst retorikkunskaper. En mer omfattande studie krävs dock för att med säkerhet kunna uttala sig om könsaspekten, då de totala skillnaderna mellan flickor och pojkar är så pass små att man här inte kan dra några slutsatser utifrån dem.

Vidare pekar siffrorna i tabell 7 på att elever med medelklassbakgrund inte bara har en större retorikkännedom utan även ett större intresse för att välja retorikkursen än elever med arbetarklassbakgrund (52% mot 29%). Detta är något som kan ge utslag på längre sikt, då, som Hellspång (2004) också hävdar, retorikens aktualitet i dagens Sverige är större än

någonsin, och retoriska kunskaper kan nästan ses som en nödvändighet för att kunna hävda sig i det komplexa informationssamhälle vi lever i. Konsekvenserna av diskrepansen mellan olika samhällsklassers retorikkännedom kan bli att klasskillnaderna i samhället cementeras ytterligare, då det, enligt min mening, är större chans att de elever med retorikkunskaper ”lyckas” bättre i samhället än de utan retorikkunskaper.

Mot bakgrund av detta är det oroväckande att elever på handelsprogrammet – och alla andra yrkesförberedande program – inte har någon möjlighet att välja retorikkursen om de vill bli behöriga att söka till högskolan efter gymnasiet. På yrkesförberedande program såväl som på studieförberedande program har eleverna nämligen möjlighet att välja kurser på sammanlagt 200 poäng inom ramen för sina individuella val. Skillnaden mellan yrkes- och studieförberedande program är dock, i och med den nya gymnasiereformen, att elever på yrkesförberedande program behöver läsa till svenska 2 och 3¹⁸ för att få högskolebehörighet (Skolverket). Detta innebär att eleverna på de yrkesförberedande programmen som ämnar få högskolebehörighet inte har några poäng över till att välja retorikkursen, även om de hade velat det. Av enkäten och intervjuerna framgick att detta var något många elever var väl medvetna om, vilket på handelsprogrammet resulterade i en stor diskrepans vad gäller relationen mellan att se potentiell nytta med retorikkunskaper och se retorikkursen som tänkbart val. På det naturvetenskapliga programmet var denna skillnad däremot inte lika påtaglig, eftersom de elever som läser naturvetenskap per automatik har högskolebehörighet och således har en större möjlighet att välja retorikkursen som individuellt val.

Att elever på yrkesförberedande program inte ges samma möjligheter att välja retorikkursen riskerar, enligt min mening, undergräva deras personliga utveckling; att ge elever i skolan de rätta verktygen för att tala för sig och kritiskt granska sin omgivning är nämligen synnerligen viktigt, då ett av skolans viktigaste uppdrag är att fostra medborgare med demokratiska värderingar. Att redan som ungdom vara rustad för att inte riskera att förledas av skickliga retoriker med dold agenda är synnerligen viktigt i ett modernt, demokratiskt samhälle. Lennart Hellspång (2004) beskriver retorikens ökade och ökande relevans på följande vis:

De nya spridningsvägarna för offentlig kommunikation skapar enastående möjligheter för talarkonsten, i uppfostrande, säljande och förkunnande syfte. En anledning till intresset för retoriken är nog ett växande behov att värja sig mot det massiva flödet av offentligt tal genom att skaffa sig medel att kritiskt granska det (2004:40–41).

Personer som behärskar retorik är alltså mindre benägna att tilltalas av till exempel högerextremistisk propaganda – en propaganda som vi har sett prov på i olika sammanhang i både då- och nutid och som strider mot de grundläggande värderingar om alla människors lika värde, som bland annat omnämns i skollagens fjärde paragraf: ”Utbildningen ska också förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på” (Skolverket).

Gällande var och hur elever fått sin retorikkännedom, framgår det i tabell 7 att sannolikheten att elever från medelklassbakgrund inhämtat retorikkunskaper i hemmet var betydligt större än att elever från arbetarklassbakgrund hade gjort detsamma (57% mot 36%). Siffrorna understryker vikten av kulturellt kapital – ett kapital som ungdomar till största del tillägnar sig i hemmet. Kulturellt kapital är i många fall direkt kopplat till föräldrarnas utbildningsnivå, och genererar i sin tur också social reproduktion¹⁹. Och som Broady och Börjesson (2006:97–98) och Nylund (2010:38) också påpekar har social reproduktion stor betydelse för utbildningsnivå och sedermera också yrkesval för framtida generationer.

¹⁸ Båda är kurser som omfattar 100 poäng vardera.

¹⁹ Social reproduktion innebär att kulturellt kapital ”förs över” från generation till generation (2009:361).

Kulturellt kapital behöver dock inte endast komma hemifrån; skolan har en viktig roll i att förse elever med kulturellt kapital, genom att exempelvis ge elever möjlighet att tillägna sig retorikkunskaper. Bland eleverna med retorikkännedom framgår det i tabell 7 att sammanlagt 72% av dem hade inhämtat sina kunskaper genom skolan. Med tanke på att majoriteten av informanterna inte hade någon retorikkännedom överhuvudtaget får denna siffra ses som relativt låg. Lärarna i den svenska skolan behöver därför ta sin roll på allvar och förbereda elever inför framtiden, bland annat genom att ge dem en välfylld ”retorisk verktyglåda” att använda sig av. Hellspong (2004) behandlar ovannämnda problematik med lärares ibland bristande kompetens:

En bidragande orsak till försummelser i skolans talträning kan vara att muntlig framställning hittills inte har varit ett obligatoriskt moment i lärarnas egen utbildning, inte ens för blivande svensklärare. Då är det inte överraskande att många som undervisar står handfallna, när de ska instruera sina elever i talarkonsten (Hellspong, 2004:57)

Om Hellspongs beskrivning skulle stämma innebär det att det blir svårare för eleverna att få en inblick i vad retorik är, innan de gör sitt val av tillvalskurser. Det finns därmed en viss risk att retoriken blir bortvald till förmån för exempelvis de två andra kurserna, om inte läraren i fråga introducerar eleverna för retorik redan i Svenska 1. Ett möjligt scenario är att de elever som kommer att välja bort retorikkursen är de elever som inte har haft chansen att bekanta sig med ämnet i ett annat sammanhang än skolan.

I relation till ovannämnda står det i GY11:s kursplan för Svenska 1 att elever skall ha

kunskaper om den retoriska arbetsprocessen, dvs. att på ett strukturerat och metodiskt sätt planera och genomföra muntlig och skriftlig framställning som tar hänsyn till syfte, mottagare och kommunikationssituation i övrigt (Skolverket).

Jag hoppas att Sveriges gymnasielärare tar till sig detta och förmedlar ”kunskaper om den retoriska arbetsprocessen” till sina elever. Risken är annars att endast de elever som fått lära sig om retorik i hemmet har möjlighet att fullt ta ställning till ämnet inför det potentiella valet av retorikkursen. Retorikkunskap är dessutom viktigt med tanke på att ämnet kan ses som ett hermeneutiskt ämne som således underlättar inhämtandet av andra kunskaper. Att i största mån möjliggöra valet av retorikkursen för alla elever, oavsett social bakgrund, anser jag därför vara av stor vikt. Förmågan att vara övertygande samt att kunna koda av sin omgivning är inte någon gudagiven förmåga som endast är ett fåtal förunnad, utan ett område som alla som ges möjligheten kan lära sig. Som Kjeldsen (2008) påpekar bygger retoriken på teorier som vilar på vetenskaplig grund: ”kort sagt: retorik kan förstås och läras. Det finns bestämda sätt att argumentera och övertala” (2008:10).

Historiskt sett har retorikkunskaper varit ett privilegium förbehållet de övre skikten i samhället. Och även om det bör ses som positivt att retorikkursen nu introduceras på nationell nivå, är brasklappen att det finns en risk att klasskillnaderna i samhället cementeras ytterligare; något som blir möjligt eftersom de människor som bäst behärskar retorik ofta är som också styr i samhället. Människor som inte ges de rätta ”retorikverktygen”, och som därmed inte heller har förmågan att genomskåda andra avsändares retoriska knep, riskerar i dagens samhälle att bli marginaliserade, åsidosatta och förfördelade. Det är nämligen av min uppfattning att de som bäst behärskar språket i allmänhet och retoriken i synnerhet som åtnjuter störst respekt i vårt samhälle – ett samhälle som i mångt och mycket belönar människor som har förmågan att kunna göra sin röst hörd.

Även om undersökningen är begränsad ger resultaten ändå en fingervisning om att det finns tydliga skillnader mellan elever med olika social bakgrund med avseende på val av program,

retorikkunskaper och intresse för att välja retorikkursen. Mot bakgrund av att elever från medelklassen visade sig ha störst retorikkännedom samt att de i större utsträckning fått höra om retorik i hemmet, är det viktigt att vi svensklärare – med skolans kompensatoriska roll i åtanke – ger alla elever samma grundförutsättningar att tillägna sig retorikens teorigrund, för deras egen skull och i förlängningen också för vårt samhälles skull. Avslutningsvis är min förhoppning att den genomförda studien har bidragit till ett ökat intresse för fortsatt forskning inom retoriken i skolan och dess sociala koppling.

REFERENSER

- Ambjörnsson, Fanny (2008). *I en klass för sig. Genus, klass och sexualitet bland gymnasietjejer*. Stockholm: Ordfront förlag.
- Beach, Dennis (1999). Om demokrati, reproduktion och förnyelse i dagens gymnasieskola. *Pedagogisk forskning i Sverige* 4/1999.
- Broady, Donald & Börjesson, Mikael (2006). En social karta över gymnasieskolan. *Ord och Bild*, 3–4/2006, 90–99.
- Einarsson, Jan (2004). *Språksociologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Ekenvall, Monica (2001). *Retoriken i praktiken*. Göteborg: Utbildningsstaden.
- Erikson, Robert & Jonsson, Jan O. (1994). *Sorteringen i skolan. Studier av snedrekrytering och utbildningens konsekvenser*. Stockholm: Carlsson bokförlag.
- Esaiasson, Peter & Giljam, Mikael & Oscarsson, Henrik & Wängnerud, Lena (2007). *Metodpraktikan. Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Gy 11. Gymnasiereformen som började gälla 2011. Stockholm: Stockholm.
- Hallerdt, Berit (red.) (1995). *Studieresultat och social bakgrund – en översikt över fem års forskning*. Stockholm: Skolverket.
- Hellspong, Lennart (2004). *Konsten att tala. Handbok i praktisk retorik*. Lund: Studentlitteratur.
- Johannesson, Kurt (1998). *Retorik – eller konsten att övertyga*. Stockholm: Norstedts.
- Jällhege, Lenita (2008). Retoriken i skolan stärker elever. *Dagens Nyheter* 2008-05-25. Tillgänglig på adressen <<http://www.dn.se/nyheter/sverige/retorik-i-skolan-starker-elever>>. Hämtad 2011-11-20.
- Kjeldsen, Jens Elmelund (2008). *Retorik idag. Introduktion till modern retorikteori*. Lund: Studentlitteratur.
- Lgr 11. *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*. Stockholm: Skolverket
- Lindqvist Grinde, Janne (2008) *Klassisk retorik för vår tid*. Lund: Studentlitteratur
- Lpo 94. *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet 1994*. Stockholm: Skolverket.
- Nationalencyklopedin* (2011).
- Nylund, Mikael (2010). Framtidsvägen. Vägen till vilken framtid för eleverna på gymnasieskolans yrkesprogram. *Pedagogisk forskning i Sverige*, 1/2010.
- Skolverket (2011). *Skollagen*. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket (2011). *Kursplanerna för Svenska 1 och Retorik*. Stockholm: Skolverket.

Skolinspektionen (2010) *Rätten till kunskap. En granskning av hur skolan kan lyfta alla elever*. Stockholm: Skolinspektionen.

Stukat, Stefan (2011). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.

Trudgill, Peter (1974). *Språk och social miljö*. Stockholm: Pan/Norstedts.

APPENDIX

Klass:

Kön: Tjej Kille

Bakgrund: Båda mina föräldrar är högskole-/universitetsutbildade

En av mina föräldrar är högskole-/universitetsutbildad

Ingen av mina föräldrar är högskole-/universitetsutbildad

Frågor:

1. Har du hört talas om retorik? Ja Nej

2. Om ja på fråga 1, berätta vad du vet om retorik:

---

3. Om ja på fråga 1, i vilket/vilka sammanhang har du hört talas om retorik?
(det går bra att kryssa för mer än ett alternativ)

Skolan Hemma Annat

Om annat, var/hur? _____

4. Kan du se någon framtida nytta med att kunna retorik?

Ja Nej

5. Motivera varför du har svarat ja eller nej på fråga 4:

---

6. Skulle du i dagsläget kunna tänka dig att välja retorik som tillvalskurs?

Ja Nej

7. Motivera varför du har svarat ja eller nej på fråga 6:
